

บทที่ 2

การจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม

การจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมนั้น^{*} นับได้ว่าเป็นอีกมาตรการหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนหลักการให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของหลาย ๆ ประเทศ ซึ่งมีบทบัญญัติที่เด่นชัดในเรื่องการให้ความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์นั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะปกป้องสิทธิให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในอันที่จะแสวงหาประโยชน์จากงานที่เขาได้คิดสร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งสิทธิต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลง สิทธิในการเผยแพร่ต่อสาธารณชนแล้วแต่เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์งานในฐานะเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่ทั้งนี้เจ้าของลิขสิทธิ์อาจจะโอนหรืออนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวเหล่านี้แทนก็ได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเจ้าของลิขสิทธิ์จะเรียกค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการโอนหรืออนุญาตจากผู้ได้รับโอน หรืออนุญาต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้สิทธิแทนตนนั้นมีทั้งการอนุญาตโดยสมัครใจ (Voluntary License) และการอนุญาตโดยไม่สมัครใจ (Non-Voluntary License)¹ แต่ไม่ว่าจะเป็นการอนุญาตแบบใด ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้งานลิขสิทธิ์ก็ต้องจ่ายค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ด้วยกันทั้งสิ้น การจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ดังกล่าวจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดตลอดจนมีวิธีการจัดเก็บอย่างไรบ้าง จะได้กล่าวถึงต่อไป

^{*}งานวรรณกรรมที่ทำการศึกษาวิจัยนี้ มุ่งเน้นแต่เฉพาะงานวรรณกรรมประเภทสิ่งพิมพ์เท่านั้น

¹ รายละเอียดโปรดดูหัวข้อ 2.2

2.1 ที่มาของการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรม

ลิขสิทธิ์เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) ของผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ในอันที่จะจำหน่ายใช้สอยหรือแสวงหาประโยชน์ตอบแทนใด ๆ จากงานสร้างสรรค์หรืองานอันมีลิขสิทธิ์ของตน ซึ่งได้ลงทุนลงแรงเพื่อสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ดังกล่าวได้ อันเป็นสิทธิในทางเศรษฐกิจ (economic right) เจ้าของลิขสิทธิ์มีอำนาจตัดสินใจกระทำการใด ๆ ต่อกิจการของตนภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนด ไม่ว่าจะเป็นการทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชนให้เข้าต้นฉบับหรือสำเนางานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ วัสดุทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น² และมีอำนาจกีดกันมิให้บุคคลอื่นแสวงหาผลประโยชน์จากงานลิขสิทธิ์ของตน สิ่งเหล่านี้เป็นการประกันว่า งานอันมีลิขสิทธิ์ซึ่งบุคคลอื่นนำไปแสวงประโยชน์นั้น จะต้องสอดคล้องกับความต้องการและให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ เช่น การที่เจ้าของลิขสิทธิ์อนุญาตให้บุคคลอื่นใช้งานของตน อาจกำหนดให้ผู้ขอใช้จะต้องจ่ายค่าตอบแทนหรือค่าใช้สิทธิ (royalty) แก่เจ้าของลิขสิทธิ์โดยการให้อนุญาตดังกล่าวอาจกระทำในรูปแบบของสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิหรือสัญญาอนุญาตโดยสมัครใจ (voluntary agreement) ตามหลักทั่วไปในเรื่องสัญญา และเนื่องจากงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นแต่ละอย่างนั้นนับได้ว่าเป็นงานลิขสิทธิ์อันทรงคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคมหรือสาธารณชนโดยทั่วไป และบ่อยครั้งที่ผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์มักจะถูกแอบนำไปใช้ในทางการค้าหากำไร ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับกับตัวผู้สร้างสรรค์ที่ได้ใช้ความเพียรพยายามในการสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ขึ้นมา ซึ่งงานวรรณกรรม³ ตามวิสัยฉบับนี้ก็นับว่าเป็นงานสร้างสรรค์ที่ได้รับความคุ้มครองในฐานะงานอันมีลิขสิทธิ์ ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายลิขสิทธิ์ของหลาย ประเทศได้ให้ความคุ้มครอง ซึ่งมีระบบลิขสิทธิ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

² โปรดดูพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 15

³ โปรดดูพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 4

1. ระบบลิขสิทธิ์ของผู้ประพันธ์หรือระบบภาคพื้นยุโรป (The droit d'auteur of Continental European System) เป็นระบบที่เน้นเหตุผลความชอบธรรมตามธรรมชาติของผู้สร้างสรรค์งาน ซึ่งพิจารณาลิทธิเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์งานเป็นหลัก เนื่องจากถือว่างานสร้างสรรค์เกิดขึ้นจากสติปัญญาของผู้สร้างสรรค์เอง และถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องทรัพย์สินอันก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจก็ตาม งานนั้นก็ยังคงเป็นทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual property) ซึ่งทรัพย์สินในลักษณะนี้มีความสัมพันธ์ในทางปัญญาและจิตใจหรือบุคลิกภาพของผู้สร้างสรรค์รวมอยู่ด้วย ซึ่งเรียกว่าธรรมสิทธิ (moral right) อันเป็นสิ่งเฉพาะที่ไม่อาจถูกตัดทอน บิดเบือนหรือทำให้เสียหายในเกียรติยศ ชื่อเสียง ดังนั้นการคุ้มครองของระบบลิขสิทธิ์ตามระบบนี้จึงเน้นตัวของผู้สร้างสรรค์เป็นหลัก ระบบนี้ปรากฏชัดในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศฝรั่งเศส

ในระบบสิทธิของผู้ประพันธ์นี้ตามประวัติศาสตร์เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในฝรั่งเศสกฎหมายฝรั่งเศสจึงเป็นระบบที่เน้นหนักในเรื่องนี้ ส่วนประเทศอื่น ๆ เช่นอิตาลี ออสเตรีย เยอรมัน สเปน ปอร์ตุเกสต่างรับเอาแนวความคิดจากสิทธิของผู้ประพันธ์ในระดับที่แตกต่างกันออกไป⁴

2. ระบบแองโกลแซกซอนหรือระบบสิทธิในการทำสำเนา (The Anglo-Saxon or Copyright System) เป็นระบบที่แตกต่างไปจากระบบสิทธิของผู้ประพันธ์ เพราะเป็นระบบที่มุ่งหมายต่อสิทธิที่จะประกันมิให้เกิดการคัดลอก หรือทำสำเนา (Copy) ต่อวัตถุที่เป็นตัวตน กล่าวคือ มุ่งหมายคุ้มครองเจ้าของลิขสิทธิ์จากการทำซ้ำของบุคคลอื่นอันถือได้ว่าเป็นระบบแนวความคิดในทางนิเสธ (Negative) ซึ่งผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิในการห้ามมิให้บุคคลอื่นมากระทำซ้ำ ซึ่งงานลิขสิทธิ์ของตนที่ได้ก๊อปปี้มาเป็นรูปร่าง จึงเป็นการเน้นที่ตัววัตถุที่เป็นที่รองรับแห่งสิทธิ

⁴ Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Rights (London: Butterworths, 1983), pp. 6-7

แนวความคิดของระบบนี้เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษตามกฎหมาย Statute of Queen Anne ปี ค.ศ. 1709 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ออกมาเพื่อคุ้มครอง การลงทุนของผู้ขายหนังสือที่ทำหน้าที่อย่างผู้พิมพ์โฆษณา โดยมีเหตุผลทางเศรษฐกิจ เป็นเหตุผลหลักและกฎหมายลิขสิทธิ์ในระบบนี้ไม่ประสบความสำเร็จในการที่จะขยาย ความคิดดังกล่าวนี้จากศตวรรษที่ 18 มาจนถึงยุคศตวรรษที่ 20 อันเป็นยุคของ เทคโนโลยีสมัยใหม่

การพิจารณาในเชิงปรัชญาระหว่างความแตกต่างของระบบสิทธิของผู้ประพันธ์ซึ่งอิงหลักปัจเจกชนนิยม และระบบสิทธิในการทำสำเนา ซึ่งเน้นหลักการ พาณิชย์ เป็นความแตกต่างในหลักการขั้นพื้นฐาน แต่ในทางปฏิบัติความแตกต่างนั้น ไม่แตกต่างกันมาก เพราะตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ทั้งสองระบบสร้างขึ้น จากระบบอภิสิทธิ์ที่ถูกยกเลิกไปในศตวรรษที่ 18 และกฎหมายในประเทศภาคพื้นยุโรป ได้รับอิทธิพลจากการปฏิวัติฝรั่งเศส ในกฎหมายปี ค.ศ. 1793 ในขณะที่ประเทศ อังกฤษหรือระบบกฎหมายแองโกลแซกซอนเดินตามหลักการของกฎหมาย Statute of Queen Anne ปี ค.ศ. 1709 แต่เมื่อถึงสมัยศตวรรษที่ 19 ความจำเป็นทาง พาณิชย์ได้ทำให้ผู้นำทั้งสองระบบ คืออังกฤษและฝรั่งเศสเข้าเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้ง สหภาพเบอร์นในปี ค.ศ. 1886 ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศได้รับการประนีประนอม ระหว่างสองระบบประเทศส่วนใหญ่ที่ใช้ "ระบบสิทธิของผู้ประพันธ์" ก็ให้สัตยาบัน แก่อนุสัญญากรุงเบอร์นและประเทศที่ใช้ "ระบบสิทธิในการทำสำเนา" ก็ให้สัตยาบัน เช่นกัน การประนีประนอมเช่นนี้จะเห็นได้จากตัวอย่างในประเทศอังกฤษ ซึ่งปรากฏ ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ Whitford ในปี ค.ศ. 1977 ที่ให้นำ บทบัญญัติที่เหมาะสมสำหรับสิทธิในทางจิตใจ หรือธรรมสิทธิให้อยู่ภายใต้กฎหมาย ลิขสิทธิ์ ดังนั้น ภายใต้อนุสัญญากรุงเบอร์นที่ไดรรวบรวมเอาระบบความคิด ทั้งสอง ระบบมาอยู่รวมกันจึงเป็นผลให้กฎหมายลิขสิทธิ์มีความเข้มแข็งขึ้นทั้งในระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ⁵

⁵ Idid., p.9

3. ระบบสังคมนิยม (Socialist System) ประเทศสหภาพโซเวียต ใช้หลักกฎหมายระบบนี้ โดยตั้งอยู่บนทฤษฎีสังคมนิยม ซึ่งเน้นถึงความสำคัญในทาง สังคมของผู้ประพันธ์หรือผู้สร้างสรรค์งาน โดยอ้างว่าผู้ประพันธ์หรือผู้สร้างสรรค์งาน เป็นตัวแทนและเป็นผู้แสดงออกซึ่งความคิดและชีวิตของสังคมนิยมระบบลัทธิถือว่า เป็นเครื่องมือในการจัดกระบวนการทางวัฒนธรรม เพราะว่าผลประโยชน์ของสังคม มีความสำคัญที่สุด และไม่ว่ากรณีใด ๆ ผลประโยชน์ของสังคมจะอยู่เหนือผลประโยชน์ ของผู้สร้างสรรค์งาน และเมื่อใดที่ผลประโยชน์ของเอกชนขัดกับผลประโยชน์ของ สังคมต้องถือประโยชน์ของสังคมสำคัญกว่า ดังนั้น ลิขสิทธิ์ในเชิงเศรษฐกิจของ ผู้สร้างสรรค์งาน หรือเจ้าของลิขสิทธิ์จะมีอยู่น้อยกว่าในระบบของกลุ่มประเทศตะวันตก เพราะการจัดพิมพ์หนังสือหรือการนำเอาผลงานสร้างสรรค์ออกโฆษณาทางสื่อสารมวลชน งานสร้างสรรค์เหล่านั้นจะต้องอยู่ในการควบคุมของรัฐหรือองค์กรของรัฐเป็นผู้ดำเนินการ ผู้สร้างสรรค์จะไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการสร้างสรรค์งานดังกล่าว แต่ถ้าเป็นการ โฆษณาต่อประชาชนในลักษณะรูปอื่น เช่น การแสดงในโรงละครผู้สร้างสรรค์งาน อาจจะได้รับค่าตอบแทนตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตามระบบลิขสิทธิ์ระบบนี้ยัง กำหนดให้กรรมสิทธิ์หรือสิทธิทางจิตใจในงานสร้างสรรค์นั้น ๆ เช่น ลิขสิทธิ์ของ ผู้สร้างสรรค์งานที่จะห้ามมิให้บุคคลอื่นทำให้งานของเขาเสื่อมเสียคุณภาพ

สำหรับประเทศที่ใช้ระบบลิขสิทธิ์นี้คือ ประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ แต่ ในยุโรปตะวันออกมีลักษณะผสมระหว่างกฎหมายของสหภาพโซเวียตกับกฎหมายระบบ ภาคพื้นยุโรป^๕

4. ระบบกฎหมายของประเทศกำลังพัฒนา (The system of the developing countries) ระบบกฎหมายของประเทศกำลังพัฒนาถูกจัดให้อยู่ใน อีกระบบหนึ่ง เหตุผลเนื่องจากระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ได้รับอิทธิพลจากอนุสัญญากรุงเบอร์ลินและอนุสัญญาลิขสิทธิ์สากล (U.C.C.) แต่อย่างไรก็ตามประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่มักเป็นประเทศที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นหรือ

^๕Ibid., p. 10.

อาณานิคมของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสมาก่อน ฉะนั้นจึงเป็นผลให้ประเทศทั้งหลายที่เป็นเมืองขึ้นมักมีกฎหมายในรูปแบบลักษณะเช่นเดียวกันกับกฎหมายเมืองแม่ เช่นในประเทศอินเดีย กฎหมายลิขสิทธิ์ ปี ค.ศ. 1957 จะเป็นลักษณะอย่างเดียวกันประเทศอังกฤษ หรือประเทศในกลุ่มประเทศอเมริกาใต้ กฎหมายลิขสิทธิ์จะเหมือนกับประเทศฝรั่งเศสหรือระบบภาคพื้นยุโรป เป็นต้น⁷

5. ระบบกฎหมายไทย

ระบบลิขสิทธิ์ในประเทศไทยนั้นมีความคิดเริ่มต้นในการคุ้มครองสิทธิสำหรับการสร้างสรรค์ผลงานในด้านวรรณกรรมและศิลปกรรมปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

สำหรับกฎหมายที่ปรากฏชัดเจนเกี่ยวกับลิขสิทธิ์อย่างแท้จริงเริ่มต้นครั้งแรกเมื่อ รศ. 111 โดยอยู่ในรูปของ "ประกาศหอพระสมุดวชิรญาณ" ลงวันที่ 20 กันยายน ร.ศ. 111 ห้ามคัดลอกบทความต่าง ๆ ที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษไปพิมพ์เป็นหนังสือ เพราะบรรดาบทความต่าง ๆ เป็นเรื่องที่กรรมการและสมาชิกแต่งขึ้นและลงพิมพ์ ซึ่งมีบุคคลอื่นนำเอาไปพิมพ์ลงหนังสือโดยมิได้รับอนุญาตซึ่งปรากฏเป็นข้อความตอนหนึ่งว่า "ตั้งแต่นั้นต่อไปห้ามมิให้ผู้ใดเอาเรื่องความต่าง ๆ ที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษแล้ว แต่ปีก่อน ๆ และปีนี้ทั้งปีต่อไปไปพิมพ์เป็นหนังสือเล่มหรือหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากขออนุญาตต่อกรมสัมปาทิกสภาได้แล้วนั้นเป็นอันขาด"

ประกาศหอพระสมุดวชิรญาณเน้นกฎหมายที่คุ้มครองลิขสิทธิ์ให้เฉพาะเรื่องที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษและคุ้มครองเฉพาะสมาชิกยังมิได้เป็นการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในลักษณะทั่วไปจนกระทั่งปี ร.ศ. 120 เมื่อกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรงแต่งตั้งข้าราชการราชบุรีขึ้นและจัดพิมพ์เป็นสมุดหนังสือกฎหมายราชบุรีขึ้นเป็น 2 เล่ม ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานและความรู้ความสามารถในการรวบรวมบทบัญญัติของ

⁷Ibid., p. 11.

กฎหมายและเขียนคำอธิบาย ซึ่งเป็นงานที่มีคุณประโยชน์ต่อการศึกษา กฎหมายสมัยนั้นเป็นอย่างยิ่ง ถ้าไม่มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิแล้วอาจมีบุคคลคัดลอกพิมพ์จำหน่ายอันทำให้เสื่อมสิทธิของพระองค์ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายให้ความคุ้มครองแก่ผู้แต่งหนังสือโดยทั่วไป^๑ และกฎหมายที่ตราขึ้นในครั้งนั้นก็คือพระราชบัญญัติกรรมสิทธิผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 12 (พ.ศ. 2444) โดยยึดถือตามกฎหมายของประเทศอังกฤษในสมัยแรก ๆ เป็นแบบ^๒ ซึ่งเนื้อหาของพระราชบัญญัติฉบับนี้แม้ให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในลักษณะทั่วไป แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะในงานหนังสือเท่านั้น มิได้ให้ลิขสิทธิ์แก่งานวรรณกรรมหรือศิลปกรรมอื่น ๆ ด้วย ทั้งยังจำกัดให้ลิขสิทธิ์เฉพาะหนังสือที่พิมพ์ขึ้นในราชอาณาจักรและจำหน่ายครั้งแรกในราชอาณาจักรเท่านั้น โดยจะต้องนำมาให้เจ้าพนักงานจดทะเบียนภายใน 12 เดือน นับแต่ได้พิมพ์จำหน่ายด้วยการละเมิดลิขสิทธิ์จะถือเป็นเพียงความผิดทางแพ่งเท่านั้น ห้ามมีบทลงโทษทางอาญาไม่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2457 ได้มีการออกพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกรรมสิทธิผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 120 ซึ่งมีสาระสำคัญบางประการ คือ

(1) ขยายความหมายคำว่า "หนังสือ" ให้กว้างออกไปถึงกระดาษพิมพ์บทเพลงแผนที่หรือแบบตัวอย่าง หรือเรื่องละครต่าง ๆ และดนตรีต่าง ๆ ด้วย

(2) จำกัดมิให้ลิขสิทธิ์แก่หนังสือซึ่งมีบั้งควรจะเอาออกขายโดยเหตุที่เป็นเรื่องหยาบคายเรื่องลบหลู่ดูหมิ่นศาสนา เรื่องชู้ชองให้เกิดจลาจล หรือเรื่องที่กล่าวคำเท็จเพื่อประสงค์จะหลอกลวงให้ประชาชนหลงเชื่อต่าง ๆ

^๑ชวลิต อรรถศาสตร์, "ลิขสิทธิ์ภายในประเทศ", วารสารกฎหมาย 9 (มิถุนายน 2527) : 128 - 129.

^๒สุรัตน์ นุ่มนนท์, "ลิขสิทธิ์", วารสารมนุษยศาสตร์ 3 (เมษายน 2515) : 18.

(3) กำหนดให้ผู้ที่จะได้ลิขสิทธิ์ต้องเขียนแทรกข้อความลงในหนังสือที่จะร้องขอลิขสิทธิ์ไว้ตรงที่หน้าหนังสือ หรือที่ในปกหน้าสมุด หรือส่วนใด ๆ ของสมุดที่จะแลเห็นได้โดยง่ายเป็นคำว่า "มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ"

(4) วางบทสันนิษฐานการละเมิดลิขสิทธิ์และความเสียหายของผู้ทรงลิขสิทธิ์ไว้ว่าในคดีละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ผู้ทรงลิขสิทธิ์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ถึงความเสียหายอย่างใด ๆ ที่ได้เกิดขึ้นโดยทันทีเลย ให้ศาลพอใจเพียงว่าความเสียหายนั้นอาจจะเกิดขึ้นได้เสมอทั้งโจทก์หาว่าเป็นจะต้องพิสูจน์ว่าการล่วงละเมิดลิขสิทธิ์นั้นได้เป็นไปโดยการกลั่นแกล้งไม่ และแม้ความเจตนาสุจริตก็จะมีผลที่เป็นเหตุให้แก้ตัวได้ ทั้งจะต้องเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่าผู้ล่วงละเมิดลิขสิทธิ์นั้นมีเจตนาร้ายที่จะให้เกิดความเสียหายขึ้น¹⁰

ในปี พ.ศ. 2474 ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมระหว่างประเทศ ซึ่งจัดทำขึ้น ณ กรุงเบอร์ลิน จึงมีความจำเป็นต้องตรากฎหมายใหม่เพื่อรองรับอนุสัญญากรุงเบอร์ลินดังกล่าว ดังนั้นการยกร่างกฎหมายใหม่จึงยกร่างขึ้นเป็นภาษาอังกฤษก่อน เพราะต้องรับเอาถ้อยคำสำนวนภาษาอังกฤษมาจากอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทยภายหลัง¹¹ กฎหมายที่ร่างใหม่และประกาศใช้ก็คือพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ซึ่งพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ได้ขยายการคุ้มครองไปถึงงานที่ทำขึ้นทุกชนิดในแผนกวรรณกรรมและศิลปกรรม ไม่ว่าจะเป็นงานในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์และแผนกศิลป์ เช่นสมุด หนังสือต่าง ๆ ปาฐกถา นาฏกรรม ดนตรี สถาปัตยกรรม ภาพถ่าย ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้กำหนดการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ของ

¹⁰ จรัญ ภักดีชนากุล, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521" ดูภาพ 30 (กันยายน - ตุลาคม 2526) : 89 - 90.

¹¹ ชาวลิต อรรถศาสตร์, "ลิขสิทธิ์ภายในประเทศ", หน้า 131.

ผู้สร้างสรรค์งาน โดยกำหนดว่างานนั้นจะได้ลิขสิทธิ์ต่อเมื่อได้โฆษณาเป็นครั้งแรกในประเทศไทย และถ้าหากงานนั้นมิได้โฆษณาผู้ประพันธ์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยหรือมีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร ซึ่งงานนั้นไม่ต้องนำไปจดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่เหมือนกฎหมายเก่า และยังกำหนดสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ให้มีสิทธิแต่ผู้เดียวในการที่จะทำขึ้นหรือทำซ้ำ ซึ่งวรรณกรรมหรือศิลปกรรมไม่ว่าจะทำในรูปร่างอย่างไร การคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติฯ นี้ให้ความคุ้มครองตลอดชีวิตของผู้ประพันธ์ และให้มีต่อไปอีกเป็นเวลา 30 ปี นับแต่ผู้ประพันธ์ถึงแก่กรรม การละเมิดลิขสิทธิ์โดยมิได้รับความยินยอมจากเจ้าของลิขสิทธิ์มีโทษทั้งทางแพ่งและทางอาญา และได้บัญญัติหลักเกณฑ์การคุ้มครองลิขสิทธิ์ต่างประเทศไว้ด้วย

พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 นับว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ที่สมบูรณ์ที่สุดฉบับแรกของประเทศไทยและมีผลใช้บังคับถึง 47 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2516 สภานิติบัญญัติในสมัยนั้นได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้พัฒนาการไปอย่างรวดเร็วจึงเป็นผลให้กฎหมายฉบับดังกล่าวล้าสมัย การให้ความคุ้มครองทางลิขสิทธิ์ไม่อาจเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย เพราะงานในแผนกวิทยาศาสตร์และแผนกศิลปะได้ปรากฏออกมาในรูปแบบใหม่ ๆ ตามวิธีการทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ พระราชบัญญัติฯ ฉบับดังกล่าวนี้ไม่อาจให้ความคุ้มครองถึงงานใหม่ ๆ เหล่านี้ได้เลย

2. เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจทำให้ค่าของเงินลดลงอย่างมาก เป็นผลให้บทลงโทษตามพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว ซึ่งมีแต่เพียงโทษปรับสถานเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะเป็นมาตรการป้องกันมิให้มีการกระทำผิดตามพระราชบัญญัติดังกล่าว

การแก้ไขกฎหมายในครั้งนี้ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติใหม่ในวันที่ 17 ธันวาคม 2521 และยกเลิกพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับใหม่นี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521" อันเป็นกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ให้การคุ้มครองงานได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และกำหนดโทษทางอาญาให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิ์ ต่อมาเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2537 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2538 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ สืบเนื่องจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติต่าง ๆ จึงไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการพัฒนาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของประเทศและระหว่างประเทศ สมควรที่จะได้มีการปรับปรุงมาตรการคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและเพื่อส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานในด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม และงานด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ฉบับนี้นับว่าเป็นบทบัญญัติที่มีความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตลอดจนมีบทบัญญัติใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับการให้ความคุ้มครองรูปแบบใหม่ ๆ เช่น ลิขสิทธิ์ของนักแสดงอันเป็นสิทธิ์ข้างเคียงตั้งแต่มาตรา 44-53¹² นอกจากนี้ในหมวดที่ 4 ยังกำหนดให้มีคณะกรรมการลิขสิทธิ์อันประกอบด้วยปลัดกระทรวงพาณิชย์ เป็นประธานกรรมการ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งอีกไม่เกินสิบสองคนในจำนวนนี้จะต้องแต่งตั้งจากผู้แทนของสมาคมเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิ์ของนักแสดงและผู้แทนของสมาคมผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ของนักแสดงเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหกคน เป็นกรรมการซึ่งมีอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ดังต่อไปนี้

¹² โปรดดูพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 44-53

มาตรา 60 คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- (1) ให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาแก่รัฐมนตรีในการออกกฎกระทรวงตามพระราชบัญญัติ
- (2) วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งของอธิบดีตามมาตรา 45 และมาตรา 55
- (3) ส่งเสริมหรือสนับสนุนสมาคม หรือองค์กรของผู้สร้างสรรค์หรือนักแสดงเกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อจัดเก็บค่าตอบแทนจากบุคคลอื่นที่ใช้งานอันมีลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดง และการคุ้มครองหรือปกป้องสิทธิหรือประโยชน์อื่นใดตามพระราชบัญญัตินี้

- (4) พิจารณาเรื่องอื่น ๆ ตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย

ให้คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่คณะกรรมการมอบหมายก็ได้ และให้นำมาตรา 59 มาใช้บังคับแก่การประชุมของคณะกรรมการโดยอนุโลม

ในการปฏิบัติหน้าที่ ให้คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการมีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือให้ส่งเอกสารหรือวัตถุใด ๆ มาเพื่อประกอบการพิจารณาได้ตามความจำเป็น

จะเห็นได้ว่าในอนุมาตรา 3 ของมาตรา 60 นี้ กฎหมายได้ให้อำนาจแก่คณะกรรมการลิขสิทธิ์ให้การสนับสนุนองค์กรของผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ดำเนินการจัดเก็บค่าตอบแทนจากบุคคลที่นำเอางานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้ได้ซึ่งจากความเป็นมาของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์หลาย ๆ ฉบับของไทยเรานั้นไม่เคยปรากฏถึงบทบัญญัติที่ให้อำนาจในการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรที่เกี่ยวกับการจัดเก็บค่าตอบแทนการนำเอางานลิขสิทธิ์ไปใช้ ทำให้การจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซึ่งงานวรรณกรรมตามวิสัยฉบับนี้มีความเป็นไปได้สูงรายละเอียดจะกล่าวถึงในบทต่อไป

ตามประวัติศาสตร์ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศไทยที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศไทยเริ่มต้นมีระบบที่สมบูรณ์จากอิทธิพลของอนุสัญญากรุงเบอร์น ซึ่งปรากฏตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ด้วยเหตุนี้ลักษณะระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย จึงมิได้เน้นถึงระบบใดระบบหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นระบบผสมเช่นเดียวกับระบบตามอนุสัญญา

กรุงเบอร์ลิน เพราะอนุสัญญากรุงเบอร์ลินดังกล่าวนี้เป็นอนุสัญญาที่เกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกันของระบบกฎหมายในกลุ่มประเทศแองโกลแซกซอนและกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป นอกจากนี้ประเทศไทยไม่เคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของประเทศใดมาก่อน จึงมีความอิสระในการที่จะนำเอาหลักเกณฑ์ในระบบกฎหมายระบบใดระบบหนึ่งหรือหลายระบบที่พิจารณาเห็นว่าเหมาะสมสำหรับการแก้ไขปัญหาลิขสิทธิ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย มาบัญญัติเป็นกฎหมายซึ่งในปัจจุบันนี้ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศส่วนใหญ่ทั้งหลายต่างมีแนวโน้มไปในทางที่จะเป็นระบบผสมตามอนุสัญญากรุงเบอร์ลิน ทั้งนี้เพราะอนุสัญญาดังกล่าวเป็นหลักเกณฑ์ ซึ่งประเทศภาคีได้ร่วมกันโต้เถียงและกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางของการแก้ไขปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในระบบลิขสิทธิ์ ดังนั้น การกลั่นกรองปัญหาร่วมกันในระบบลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ จึงเป็นการก่อให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันในบรรดาประเทศภาคีและประเทศที่กำลังจะเข้าเป็นภาคี อันเป็นผลให้กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศทั่วโลกมีลักษณะเหมือนกันมากขึ้น¹³

2.1.1 ลักษณะโดยทั่วไปของกฎหมายลิขสิทธิ์

1. ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property)

ลักษณะของลิขสิทธิ์ยอมรับกันว่าเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งตามความหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 99¹⁴ โดยหมายถึงทรัพย์สินหรือวัตถุที่ไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ซึ่งความหมายของคำว่า "ถือเอาได้" ในที่นี้หมายถึง

¹³ จันทิมา ชนาสว่างกุล, "การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม", (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต 66ภาควิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) หน้า 25

¹⁴ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., "ลิขสิทธิ์ของผู้แต่งหนังสือ", บทบัณฑิตย, 25 (ตอนที่ 2 พ.ศ. 2511) : 240-242.

การถือสิทธิในงานสร้างสรรค์อันเป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง เพราะงานทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากทักษะ ความรู้ และสติปัญญาของผู้สร้างสรรค์จะเป็นเพียงรูปแบบทางความคิดที่ผู้สร้างสรรค์ถ่ายทอดให้ปรากฏเป็นที่รับรู้กันได้ในลักษณะหนึ่งโดยอาศัยทางภาพเสียง หรือสัญลักษณ์ ตัวอักษรในรูปของงานวรรณกรรม ฯลฯ

2. ลิขสิทธิ์เป็นสิทธิแต่ผู้เดียว (Exclusive Right) ลักษณะสิทธิเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากการยอมรับว่าลิขสิทธิ์คือทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ลักษณะในทางทรัพย์สิน เจ้าของทรัพย์สินจึงเป็นผู้มีสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะใช้สอย จำหน่ายหรือแสวงหาประโยชน์อย่างใด ๆ จากทรัพย์สินที่ตนได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะสร้างสรรค์ขึ้นจากสติปัญญาของตน ในลักษณะเช่นนี้ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์จึงควรได้รับสิทธิแต่ผู้เดียว (exclusive right) ในการตัดสินใจเพื่อกระทำการสร้างสรรค์ของตนไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการทำซ้ำ ในการนำออกโฆษณา หรือนำงานนั้นออกเผยแพร่ หรือตัดแปลงงานของตน หรือด้วยวิธีการอื่นใดที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง¹⁵ ซึ่งสิทธิในลักษณะนี้เป็นเหตุให้ลิขสิทธิ์เป็นสิทธิในทางนิเสธ¹⁶ ทั้งนี้เพราะเหตุที่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้สร้างสรรค์ได้สิทธิเด็ดขาดเช่นนี้ถือว่าเจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้สร้างสรรค์มีสิทธิในการห้ามมิใ้บุคคลอื่นมากระทำซ้ำ ตัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน หรือกระทำการอื่นใดต่องานลิขสิทธิ์ของตน¹⁷

¹⁵ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 บัญญัติไว้ในมาตรา 4 ซึ่งบัญญัติว่า "ลิขสิทธิ์" หมายความว่า สิทธิแต่ผู้เดียวที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น.

¹⁶ ไชยยศ เหมะรัชตะ, "ปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ในการแปลหนังสือหรือตำราต่างประเทศ", วารสารกฎหมาย 3 (มกราคม-เมษายน 2520) : 84-85.

¹⁷ โปรดดูพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 15.

ลิขสิทธิ์แต่ผู้เดียวของผู้สร้างสรรคงานตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นสิทธิที่อยู่บนแนวความคิดปรัชญาในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้นกฎหมายลิขสิทธิ์ จึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อคุ้มครองผู้สร้างสรรคงานด้วยการผดุงรักษาผลประโยชน์ของผู้สร้างสรรค โดยให้บุคคลทั่วไปเคารพสิทธิของผู้สร้างสรรคงานประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง คือการกำหนดสิทธิให้ผู้สร้างสรรคได้ประโยชน์ตอบแทนในรูปของเงินค่าใช้สิทธิ (royalty) ซึ่งเท่ากับเป็นการสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการริเริ่มสร้างสรรคผลงานใหม่ ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมต่อไป

3. สิทธิในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์เป็นสหสิทธิ (Multiple Right)

ลักษณะสิทธิเช่นนี้มาจากผลทางเทคโนโลยีได้มีความเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วและมีการสื่อสารที่สลับซับซ้อน ทำให้กระบวนการผลิตงานสร้างสรรคในระบบลิขสิทธิ์เกิดเป็นลักษณะกลุ่มแห่งสิทธิขึ้นสำหรับงานชิ้นหนึ่งซึ่งอาจโอนหรืออนุญาตให้ใช้ร่วมกันทั้งหมดหรือแยกออกจากกันโดยจำนวนชนิดของงานจะตกอยู่ในการคุ้มครองของระบบลิขสิทธิ์ และลักษณะขอบข่ายแห่งลิขสิทธิ์ที่จะขยายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ตัวอย่างเช่นงานภาพยนตร์ สิทธิในงานภาพยนตร์เรื่องหนึ่งอาจเป็นกลุ่มแห่งสิทธิในงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องที่ประพันธ์หรือบทภาพยนตร์และงานดนตรีกรรมที่เกี่ยวกับดนตรีประกอบการแสดง รวมทั้งงานนาฏกรรมที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางภาพยนตร์นั้น ๆ หรือสิทธิของนักแสดงในภาพยนตร์ เป็นต้น^{1a}

^{1a} Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Rights, p. 5.

2.1.2 เหตุผลในการให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรม

1. หลักเหตุผลที่ว่าด้วยความชอบธรรมทางธรรมชาติของผู้สร้างสรรค์งาน

(The principle of natural justice)

หลักเหตุผลนี้เป็นหลักที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดที่ว่าผู้ทำเป็นผู้สร้างสรรค์ซึ่งงานที่แสดงออกถึงบุคลิกภาพของเขาเอง ผู้ทำก็ควรมีอำนาจที่จะตัดสินใจว่างานของเขานั้นควรนำออกโฆษณาหรือไม่เพียงใด ในลักษณะใด ทั้งมีสิทธิป้องกันความเสียหายอันเกิดแก่งานทางปัญญาของเขา

2. หลักเหตุผลในทางเศรษฐกิจ (Economic Argument)

หลักเหตุผลนี้ตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ลิขสิทธิ์เกิดขึ้นจากผลกระทบของการปฏิวัติอุตสาหกรรมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้การผลิตงานสร้างสรรค์เริ่มต้องใช้ทุนทรัพย์และกระบวนการผลิตงานสร้างสรรค์ออกมาในลักษณะซับซ้อนทำให้การผลิตงานสร้างสรรค์มีลักษณะในทางพาณิชย์โดยแท้ ซึ่งผู้ลงทุนและผู้สร้างสรรค์ต่างมุ่งหวังในผลกำไรที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผู้ลงทุนและผู้สร้างสรรค์ได้ประสบกับปัญหาการขาดทุน เพราะเหตุที่มีเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ก่อให้เกิดการทำซ้ำ หรือการลอกเลียนงานลิขสิทธิ์ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และราคาถูกลง เช่น การทำซ้ำในงานวรรณกรรม ดังนั้น โอกาสที่จะต้องสูญเสียรายได้ของผู้ลงทุนและผู้สร้างสรรค์งานจึงเป็นเหตุให้การผลิตงานสร้างสรรค์ลดน้อยลง และสภาพสังคมขาดงานสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานลิขสิทธิ์ประเภทวรรณกรรมที่สำคัญได้แก่ตำราเรียน หากมิได้ให้การคุ้มครองที่เหมาะสมแล้วจะทำให้ผู้แต่งตำราไม่ยากที่จะสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ทางวิชาการขึ้นมาอีก ระบบกฎหมายลิขสิทธิ์จึงเกิดขึ้นเพื่อจะคุ้มครองรักษาผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์เพื่อจูงใจให้ผู้สร้างสรรค์ หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ผลิตงานสร้างสรรค์แก่สังคมต่อไป¹⁰ ฉะนั้น กล่าวได้ว่าหลักเหตุผลทางเศรษฐกิจก็คือการ

¹⁰ Ibid., p. 3.

มุ่งหวังให้รางวัลแก่ผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งรางวัลที่ผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์จะได้รับเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในเรื่องการยอมรับของสาธารณชนต่องานลิขสิทธิ์ของเขาและประโยชน์ที่ได้รับจากงานลิขสิทธิ์นั้น ๆ ²⁰

หลักเหตุผลทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ได้วิวัฒนาการขึ้นจนกลายเป็นลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ในทางเศรษฐกิจ (Economic rights of authors) ซึ่งเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่ใช้ได้กับงานทุกประเภทอันประกอบด้วยสิทธิพื้นฐานสองประการใหญ่ ๆ คือ

2.1 สิทธิในการทำซ้ำ ซึ่งงานลิขสิทธิ์ (Right of reproduction) กฎหมายลิขสิทธิ์ถือว่าเป็นสิทธิของผู้สร้างสรรค์งานในการทำสำเนางานลิขสิทธิ์ของเขาเองการทำซ้ำสำเนางานลิขสิทธิ์ในปัจจุบันมีวิธีการต่าง ๆ มากมาย เช่นทำซ้ำด้วยการพิมพ์ การถ่ายด้วยเครื่องสำเนาภาพถ่าย (Photocopying) การทำซ้ำซึ่งภาพยนตร์และแผ่นเสียงด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสิทธิในการทำซ้ำซึ่งสำเนานี้รวมถึงสิทธิในการนำออกโฆษณา ซึ่งงานสำเนาที่ได้ทำซ้ำขึ้นมาภายใต้ความยินยอมของผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์

นอกจากนี้ในบางกรณี สิทธิในการทำซ้ำจะรวมถึงสิทธิในการนำงานลิขสิทธิ์ออกจำหน่ายเผยแพร่ ทั้งนี้เพราะเหตุที่การตกลงยินยอมอนุญาตให้ทำซ้ำในงานลิขสิทธิ์นั้นผู้สร้างสรรค์งานย่อมเป็นผู้กำหนดเวลาและเงื่อนไขของการจำหน่ายเผยแพร่สำเนางานลิขสิทธิ์โดยสัญญา รวมทั้งการกำหนดปริมาณและราคาสำเนางานลิขสิทธิ์และเขตพื้นที่ของการนำเอาสำเนางานลิขสิทธิ์ออกจำหน่าย แต่ในบางกรณีการแบ่งแยกสิทธิในการทำซ้ำ ซึ่งสำเนาออกจากสิทธิในการจำหน่ายเผยแพร่มักจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สร้างสรรค์มากกว่าการกำหนดเป็นสิทธิประเภทเดียวกัน

²⁰ UNESCO, The ABC of Copyright, (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1981), p. 26.

2.2 สิทธิในการเผยแพร่ต่อสาธารณชน (The right of communication to the public) ในกรณีนี้เป็นสิทธิที่เกี่ยวกับสิทธิในการนำเอางานลิขสิทธิ์ออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งจะต้องมิใช่เป็นการนำออกแสดงภายในครอบครัวหรือในกลุ่มมิตรสหายหรือกลุ่มบุคคลที่คุ้นเคยสนิทสนม หรือแสดงเพื่อเป็นการต้อนรับแขกในสาธารณสถาน สิทธิเช่นนี้มีความสำคัญต่อการนำออกแสดงในงานลิขสิทธิ์ทุกประเภท และความหมายของสิทธินี้ได้ขยายไปถึงการกล่าวสุนทรพจน์หรือการอ่านบทกลอนต่อสาธารณชน การแสดงดนตรี การนำออกแสดงนิทรรศการ หรือแสดงสินค้า ซึ่งภาพวาด หรืองานประติมากรรม การแพร่เสียงแพร่ภาพของสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์การนำภาพยนตร์และภาพนิ่งออกแสดง การออกกระจายเสียงด้วยเครื่องขยายเสียงการถ่ายทอดทางเคเบิลทีวีและรวมถึงการออกอากาศด้วยคลื่นสั้นหรือสื่อสารดาวเทียม²¹

สิทธิเบื้องต้นในทางเศรษฐกิจสองประการนี้ได้ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายลิขสิทธิ์ของนานาประเทศซึ่งเรียกกันว่า "สิทธิในการแสวงหาประโยชน์ (right of exploitation)"

3 หลักเหตุผลในทางวัฒนธรรม (Cultural Argument)

หลักเหตุผลนี้ถือว่างานที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์มาแล้วจะกลายเป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติไปในที่สุด ฉะนั้น การกระทำด้วยวิธีใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดหรือเป็นการสนับสนุนให้มีการสร้างสรรค์งานลิขสิทธิ์ใหม่ ๆ ขึ้นก็จะเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณชนทางเสริมสร้างวัฒนธรรมของชาติขึ้น²²

4. หลักเหตุผลในทางสังคม (Social Argument)

หลักเหตุผลนี้คือการสร้างสรรค์งานขึ้นเพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนในสังคม อันจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์เพื่อเชื่อมโยงระหว่างชนชั้น ผิวกว และวัยในสังคม ดังนั้น ระบบลิขสิทธิ์จึงมีขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความกลมเกลียวกันของสังคม²³

²¹ Ibid., pp. 27-28.

²² Ibid., p. 3.

²³ Ibid., p. 3.

โดยเหตุที่ลิขสิทธิ์เป็นสิทธิเพียงผู้เดียว (exclusive right) ของผู้สร้างสรรค์ที่ประกอบด้วย ธรรมสิทธิ (moral right) และ ที่สำคัญคือ สิทธิทางเศรษฐกิจ (economic right) ซึ่งจะเห็นได้ว่าในงานสร้างสรรค์ชิ้นหนึ่ง ผู้สร้างสรรค์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการจำหน่ายใช้สอย หรือแสวงหาผลประโยชน์ตอบแทนใด ๆ จากงานสร้างสรรค์ของตน ซึ่งล้วนเป็นสิทธิทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ และจากลักษณะของสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์ที่จะตัดสินใจกระทำใด ๆ ต่องานสร้างสรรค์ของตนภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนด จึงเป็นเหตุให้ลิขสิทธิ์เป็นสิทธิในทางนิเสช²⁴ ที่ให้สิทธิแก่ผู้สร้างสรรค์ หรือเจ้าของลิขสิทธิ์กีดกันมิให้บุคคลอื่นแสวงหาผลประโยชน์จากงานสร้างสรรค์ของตน หลักสำคัญของสิทธิเพียงผู้เดียว มิได้มีเพียงลักษณะในทางนิเสชเท่านั้น แต่คุณค่าที่แท้จริงในสิทธิเหล่านั้นก็คือ การรับประกันว่างานสร้างสรรค์ที่บุคคลอื่นนำไปแสวงหาผลประโยชน์นั้น อยู่ในลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการและผลประโยชน์ตอบแทนที่ผู้สร้างสรรค์ หรือเจ้าของลิขสิทธิ์จะได้รับ²⁵

ดังนั้น ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์จะสามารถแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่ในสิทธิทางเศรษฐกิจ อันเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในงานสร้างสรรค์ของตนได้ ถ้าหากผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ยังคงสามารถควบคุมการเผยแพร่งานสร้างสรรค์ของเขาได้ และให้มีการเคารพสิทธิทางเศรษฐกิจและธรรมสิทธิที่เขาควรจะได้รับ²⁶

²⁴ จันทิมา ชนาสว่างกุล, "การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคศึกษานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 26.

²⁵ WIPO, "Collective Administration of Copyright and Neighboring Right," Report prepared by the International Bureau of the World Intellectual Property Organization (WIPO). 1990, p. 311.

²⁶ Ibid.

แต่ความเป็นจริงในปัจจุบัน ผู้สร้างสรรค์ หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ ไม่อาจได้รับประโยชน์จากสิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่เขาควรจะได้รับตามความมุ่งหมายของ กฎหมายลิขสิทธิ์อย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ความก้าวหน้าของ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้มีการลอกเลียนแบบ การทำซ้ำ การนำงานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้ อย่างสะดวกรวดเร็วและแพร่หลาย จึงเท่ากับเป็นการใช้ประโยชน์ในงานอันมีลิขสิทธิ์ โดยไม่ได้รับอนุญาตและบางครั้งงานสร้างสรรค์หรืองานอันมีลิขสิทธิ์บางประเภทที่มี คุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคมหรือสาธารณชนโดยทั่วไป บ่อยครั้งที่ผู้ประสงค์จะใช้งาน ต้องการหลีกเลี่ยงไม่จ่ายค่าใช้สิทธิแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ เช่น เกรงว่าเจ้าของลิขสิทธิ์ อาจจะกำหนดค่าใช้สิทธิสูงเกินไป ผลกำไรที่ผู้ใช้ควรจะได้รับจะลดลงหากต้องจ่าย ค่าใช้สิทธิ เป็นต้น จึงนำงานดังกล่าวมาใช้ประโยชน์หรือแสวงหากำไรโดยไม่ ขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ย่อมถือเป็นการกระทำละเมิดต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ เช่น นำงานดนตรีกรรมไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมดของเจ้าของลิขสิทธิ์ มาใช้ประกอบเพลง ใต้เต็ลในการโฆษณาขายสินค้าของตน เพื่อให้สินค้ามีคุณค่าน่าซื้อซึ่งนับเป็น การแสวงหากำไร²⁷ หรือการนำเอาหนังสือเรียนหรือตำราเรียนมาทำสำเนา (Reprography) เพื่อจำหน่ายในสถาบันกวดวิชา เอกชนที่มุ่งแสวงหาผลกำไร อย่างหนึ่งซึ่งเจ้าของลิขสิทธิ์มีอำนาจในการฟ้องเรียกค่าเสียหายจากผู้ใช้อย่างหนึ่งหรือไม่ฟ้อง เพราะไม่ทราบว่างานลิขสิทธิ์ของตนของถูกนำเอาไปทำซ้ำเพื่อประโยชน์ในทางการค้า หากำไร เนื่องจากไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง

²⁷ มณฑกานติ พันธุ์ไพโรจน์ "คณะกรรมการกำหนดค่าใช้สิทธิในกฎหมายลิขสิทธิ์ ศึกษาโครงสร้างและอำนาจหน้าที่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 54

จากเหตุผลข้างต้น ทำให้ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่สามารถที่จะควบคุมและให้อนุญาตในการใช้งานสร้างสรรค์ที่มีผู้ใช้จำนวนมากได้โดยลำพัง และที่สำคัญไม่สามารถจัดเก็บค่าตอบแทน (royalty) จากการนำงานสร้างสรรค์ไปใช้ได้อย่างทั่วถึง²⁸

สภาพปัญหาดังกล่าว ชี้ให้เห็นได้ว่าระบบลิขสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่ผู้สร้างสรรค์ หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อสิทธิในทางเศรษฐกิจของผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ถูกละเมิดโดยไม่ชอบธรรมก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจแก่ผู้สร้างสรรค์งานลิขสิทธิ์ ดังนั้น สิ่งที่จะมาทดแทนหรือเยียวยาปัญหานี้ก็คือการที่ผู้สร้างสรรค์งานลิขสิทธิ์จะได้รับค่าตอบแทนการใช้สิทธิ แต่เป็นการยากที่ผู้สร้างสรรค์และเจ้าของลิขสิทธิ์แต่ละคนจะสามารถตรวจสอบและจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการยากสำหรับผู้ประสงค์จะนำเอางานลิขสิทธิ์ไปใช้ในการติดต่อขออนุญาตและจ่ายเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงเกิดแนวความคิดในการจัดตั้งองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์หรือค่าตอบแทนการใช้สิทธิ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของบรรดาเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมีสิทธิที่จะแสวงหาผลประโยชน์ในงานอันมีลิขสิทธิ์ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวรรณกรรมตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์นั้นเป็นสิทธิที่กฎหมายได้รองรับไว้อย่างถูกต้องทั้งระดับสากลในรูปแบบของอนุสัญญา และในระดับประเทศตามบทบัญญัติของกฎหมายภายในของแต่ละประเทศดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น และที่จะได้กล่าวถึงต่อไป "การรวมตัวของเจ้าของลิขสิทธิ์มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรม และนำเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ดังกล่าวมาจัดสรรให้แก่เจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์ จากการรวมตัวกันดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งฝ่ายเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์และฝ่ายผู้ประสงค์จะขอนำเอางานวรรณกรรมไปใช้

²⁸ภัทรดา พินิจคำ "องค์กรบริหารการจัดเก็บค่าลิขสิทธิ์ดนตรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 49

ในทันทีคือการทำซ้ำ กล่าวคือฝ่ายเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์จะมีความเป็นเอกภาพ และมีอำนาจการต่อรองในการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่สูงและมีประสิทธิภาพมากกว่า กรณีที่ดำเนินการจัดเก็บโดยลำพังแต่เพียงผู้เดียว ในขณะที่ทางฝ่ายผู้ใช้งานก็ได้รับความสะดวกในการติดต่อขออนุญาตในการนำเอางานลิขสิทธิ์ไปใช้ ตลอดจนได้รับความสะดวกในการจ่ายเงินค่าตอบแทน ทำให้ผู้ใช้งานไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการติดตามค้นหาตัวเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์ จากประสิทธิภาพในการจัดเก็บเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ดังกล่าวทำให้การรวมตัวกันของเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์เพื่อการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ได้รับความนิยมน้อยกว่าที่เคยจัดตั้งอยู่ในกลุ่มเล็ก ๆ ก็ได้พัฒนามาเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีเจ้าของลิขสิทธิ์เป็นสมาชิก "ดังนั้น ผู้สร้างสรรค์และกลุ่มสมาคมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสมาคมนักประพันธ์ สมาคมนักเขียน สมาคมผู้ประกอบการพิมพ์ จึงเกิดการรวมตัวกันก่อตั้งเป็นองค์กรหรือสมาคมเพื่อบริหารการจัดเก็บค่าใช้สิทธิขึ้น (Collecting Society) อันเป็นองค์กรที่พิทักษ์สิทธิในการทำซ้ำของเจ้าของสิทธิ หรือที่เรียกว่า Reproduction Rights Organisation (RRO) ซึ่งตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรียกว่า "องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม เพื่อเป็นตัวแทนของผู้สร้างสรรค์ในการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม อันเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของผู้สร้างสรรค์ซึ่งมีกฎหมายรองรับไว้อย่างถูกต้องทั้งระดับอนุสัญญา เช่น อนุสัญญากรุงเบอร์น (Berne Convention) รวมตลอดถึงกฎหมายลิขสิทธิ์ของแต่ละประเทศ เมื่อได้รับเงินค่าตอบแทนฯ ดังกล่าวแล้วก็จะทำการจัดสรรให้แก่สมาชิกขององค์กรฯ ต่อไป องค์กรในลักษณะนี้ได้รับความนิยมในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก ซึ่งก็มีรูปแบบและชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมและความเอื้ออำนวยของระบบกฎหมายแต่ละประเทศ²⁰

²⁰ รายละเอียดโปรดดู บทที่ 3

2.2 แนวทางในการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม

เจ้าของลิขสิทธิ์นั้นเป็นผู้ที่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive Right) ที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ของตน โดยที่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้สร้างสรรค์เป็นผู้ที่คุ้มครองสิทธิ ความชำนาญ กำลังกาย ฯลฯ ก่อให้เกิดงานชิ้นใดชิ้นหนึ่งขึ้นมา เขาย่อมเป็นเจ้าของงานนั้น และควรเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่จะกำหนดรูปแบบและสภาพการใช้งาน โดยสามารถป้องกันมิให้ผู้อื่นมาใช้ประโยชน์จากงานของเขาได้โดยมิได้รับอนุญาต นอกจากนี้หากการใช้งานนั้นสามารถสร้างมูลค่าเป็นทรัพย์สินขึ้นมา เขาก็ควรจะได้ประโยชน์จากการนั้นด้วย เช่น ค่าตอบแทนการใช้สิทธิ (royalties) เป็นต้น³⁰ ซึ่งสิทธิแต่เพียงผู้เดียวนั้นเป็นสิทธิที่กฎหมายลิขสิทธิ์หลายฉบับทั่วโลกให้การรับรองไว้

ดังนั้นประเด็นปัญหาเรื่องความชอบธรรมในการแสวงหาผลประโยชน์จึงหมดไป ความเป็นไปได้ในการจัดเก็บค่าตอบแทนการใช้สิทธิ จึงสอดคล้องกับบทบัญญัติดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ในขณะที่เดียวกันก็มีเสียงสะท้อนในเชิงไม่เห็นด้วยกับการจัดเก็บค่าสิทธิดังกล่าวจากฝ่ายผู้นำเอางานวรรณกรรมไปใช้ ที่เห็นว่าไม่มีความเหมาะสม

เนื่องจากการให้ความคุ้มครองแก่เจ้าของลิขสิทธิ์มากเกินไป โดยมักจะโต้แย้งอยู่เสมอว่าตนมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะใช้และไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนการใช้สิทธิให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ โดยอาศัยข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ อันเป็นข้อยกเว้นสิทธิหรือข้อจำกัดสิทธิ (Restriction) ในสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์³¹ ซึ่งใช้อยู่ในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย ในขณะที่ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแองโกลแซกซอน หรือระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common law) นั้นจะเรียก

³⁰ ชัชชัย ศุภผลศิริ, ค่าอชิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2539 หน้า

³¹ Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Rights, p.305-306.

ข้อยกเว้นสิทธิหรือข้อจำกัดสิทธิดังกล่าวนี้ว่า "การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมอันรู้จักกันในความหมายทั่วไปว่า "Fair Use" อันเป็นคำที่ใช้อยู่ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกา หรือ "Fair Dealing"³² ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ของอังกฤษ โดยมีวัตถุประสงค์เน้นหนักในการนำเอางานลิขสิทธิ์ไปใช้เพื่อประโยชน์ของสังคม ซึ่งหลักดังกล่าวนี้มีวิวัฒนาการมาจากการพิจารณาข้อเท็จจริงในแต่ละคดีของศาล (Case law) อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าการกระทำใดจะเข้าข่ายการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมในปัจจุบันได้ถูกนำมาประมวลและรวบรวมเป็นบทบัญญัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ แต่โดยภาพรวมแล้วหลักดังกล่าวเป็นหลักการจำกัดสิทธิ ในสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์งาน เพื่อป้องกันการผูกขาดในงานสร้างสรรค์ โดยกลไกอันสำคัญในการถ่วงดุลย์ระหว่างผลประโยชน์ของสาธารณชนและผลประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ อันเป็นวัตถุประสงค์หลักของระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นไม่ว่าจะเรียกว่า การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (Fair Use หรือ Fair Dealing) หรือข้อจำกัดสิทธิ (Restriction) หรือข้อยกเว้นสิทธิก็ล้วนแต่เป็นบทบัญญัติหนึ่งในกฎหมายลิขสิทธิ์ของหลาย ๆ ประเทศ" กฎหมายลิขสิทธิ์จะบัญญัติหลักเกณฑ์ว่าการกระทำอย่างไรที่เป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือเป็นการใช้งานอันชอบธรรม โดยไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ซึ่งก็จะมี ความแตกต่างกันออกไปตามแต่สภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของแต่ละประเทศในการยอมรับหรือกำหนดให้มีข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์มากน้อยเพียงใด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นข้อยกเว้นดังกล่าว ก็จะต้องอยู่ภายใต้มาตรฐานระหว่างประเทศที่ประเทศนั้น ๆ ยอมรับผูกพันแต่โดยภาพรวมแล้วข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นเป็นมาตรการที่สร้างขึ้นทำให้เกิดความสมดุลแห่งผลประโยชน์ (balance of interest) ระหว่างเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ใช้งาน โดยให้บุคคลอื่นสามารถใช้งานลิขสิทธิ์ได้ตามความเหมาะสมโดยไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์จะถูกตัดทอนลงภายใต้เงื่อนไขบางประการ³³

³² Ibid, p.5.

³³ ชัชชัย ศุภผลศิริ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, หน้า 181-182.

หลักเกณฑ์ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นจะต้องมีความชัดเจนแน่นอน เนื่องจากเป็นการจำกัดตัดทอนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียกเว้นหลักเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีบทบัญญัติทั้งในระดับระหว่างประเทศ ในรูปแบบของข้อตกลงดังเช่น ในอนุสัญญาเบอร์น (Berne convention) และในอนุสัญญากรุงโรม (Rome Convention) ก็ได้มีบทบัญญัติถึงหลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม ซึ่งเป็นข้อจำกัดลิขสิทธิ์ (limitations of copyright) ซึ่งรู้จักกันว่าหลัก "Free Use" และในระดับของกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ ซึ่งประเทศต่าง ๆ ก็ได้เดินตามแนวทางของอนุสัญญาเบอร์น ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่เราจะต้องทราบบทบัญญัติข้อยกเว้นต่าง ๆ ดังกล่าว เนื่องจากข้อยกเว้นเหล่านี้จะส่งผลต่อความเป็นไปได้ในการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม

2.2.1 ข้อยกเว้นตามอนุสัญญาเบอร์นฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส ค.ศ. 1971 วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือข้อจำกัดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวไว้หลายกรณี ซึ่งสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ทั่วไป ประเทศภาคีของสหภาพเบอร์น อาจบัญญัติกฎหมายภายในเพื่อมีข้อยกเว้นเหล่านี้ตามที่บัญญัติไว้ใน Article 9(2), 10(1), 10(2), 10 bis (1) และ bis (2) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 Article 9(2) กำหนดว่าให้กฎหมายภายในของประเทศภาคีสหภาพเบอร์นอนุญาตให้มีการทำซ้ำงานลิขสิทธิ์ได้ในบางกรณี ทั้งนี้ การทำซ้ำนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับการใช้ประโยชน์ของงานตามปกติและไม่เป็นที่เสื่อมเสียแก่ประโยชน์อันชอบด้วยกฎหมายของผู้สร้างสรรค์เกินสมควร "(2) It shall be a matter for legislation in the countries of the Union to permit the reproduction of such works in certain special cases, provided that such reproduction does not conflict with a normal exploitation of the work and does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author)"

หลักเกณฑ์นี้เป็นแนวทางเพื่อให้แต่ละประเทศบัญญัติกฎหมายภายในอย่างละเอียดต่อไป³⁴ ซึ่งประเทศไทยก็นำแนวทางใน Article 9(2) มาบัญญัติเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ในมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งได้บัญญัติว่า "การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์"

ภายใต้บังคับบทบัญญัติในวรรคหนึ่ง การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่งมิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำดังต่อไปนี้

- (1) วิจัยหรือศึกษางานนั้น อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (2) ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นในครอบครัวหรือญาติสนิท
- (3) ดิจิตัล วิจัย หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
- (4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
- (5) ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือเจ้าพนักงาน ซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายหรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว

³⁴World Intellectual Property Organization (WIPO), Guide to the Berne Convention for the protection of Literary and Artistic Works (Paris Act 1971), (Geneva : WIPO, 1978), p.57.

(6) ทำซ้ำ ตัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ โดยผู้สอน เพื่อประโยชน์ในการสอนของตน อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร

(7) ทำซ้ำ ตัดแปลงบางส่วนของงาน หรือตัดทอน หรือทำบทสรุปโดยผู้สอน หรือสถาบันศึกษา เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียน หรือในสถาบันศึกษา ทั้งนี้ ต้องไม่เป็นการกระทำเพื่อหากำไร

(8) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบ ในการสอบ

1.2 Article 10(1) วางหลักเกณฑ์ว่าการอ้างอิงจากงาน ที่ได้เผยแพร่โดยชอบแก่สาธารณชนแล้วย่อมทำได้ แต่ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับการ ใช้อย่างเป็นธรรม และปริมาณการใช้ไม่เกิน สมควรสำหรับความมุ่งหมายใน การใช้นั้น และให้รวมถึงการอ้างอิงจากบทความในหนังสือและนิตยสารในรูปของการ สรุปข่าวด้วย (It shall be permissible to make quotations from a work which has already been lawfully made available to the public ; provided that their making is compatible with fair practice, and their extent does not exceed that justified by the purpose, including quotations from newspaper articles and periodicals in the form of press summaries)

การใช้งานลิขสิทธิ์ในกรณีนี้ จะต้องอ้างที่มาและชื่อผู้สร้างสรรค์ ที่ปรากฏอยู่ที่ต้นงานด้วยเสมอ (Article 10(3))

1.3 Article 10(2) บัญญัติให้กฎหมายภายในของประเทศภาคีสหภาพหรือข้อตกลงระหว่างประเทศภาคีสหภาพสามารถอนุญาตให้การใช้งานวรรณกรรมและศิลปกรรม เพื่อเป็นการอธิบายหรือให้ตัวอย่างในสื่อสิ่งพิมพ์ การแพร่เสียงแพร่ภาพ หรือสิ่งบันทึกเสียงหรือภาพเพื่อการสอน ทั้งนี้ ขนาดของการใช้ต้องเหมาะสมกับความมุ่งหมายนั้น และสอดคล้องกับการใช้อย่างเป็นธรรม (It shall be a matter for legislation in the countries of the Union, and for special agreements existing or to be concluded between them, of literary or artistic works by way of illustration in publications, broadcasts or sound or visual recordings for teaching, provided such utilization is compatible with fair practice)

1.4 Article 10 bis (1) บัญญัติให้กฎหมายภายในของประเทศภาคีสหภาพสามารถอนุญาตให้มีการทำซ้ำซึ่งบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารที่เป็นเรื่องปัจจุบันเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง หรือศาสนา โดยวิธีการพิมพ์ การแพร่เสียงแพร่ภาพ หรือการสื่อสารต่อสาธารณชนทางสาย ทั้งนี้ หากมิได้มีการห้ามการกระทำดังกล่าวไว้โดยแจ้งชัด โดยจะต้องมีการอ้างที่มาอย่างชัดเจนด้วย และให้กฎหมายของประเทศที่พึงให้การคุ้มครอง กำหนดผลทางกฎหมายของการฝ่าฝืนความผูกพันข้อนี้เอง (It shall be a matter for legislation in the countries of the Union to permit the reproduction by the press, the broadcasting or the communication to the public by wire of articles published in newspapers or periodicals on current economic, political or religious topics, and of broadcast works of the same character, in cases in which the reproduction, broadcasting or such communication thereof is not expressly reserved. Nevertheless, the source must always be clearly indicated; the legal consequences of a breach of this obligation shall be determined by the legislation of the country where protection is claimed)

1.5 Article 10 bis (2) วางหลักเกณฑ์ว่ากฎหมายภายในของประเทศภาคีสหภาพเบอร์นอาจกำหนดเงื่อนไขว่า ในการรายงานเหตุการณ์ปัจจุบันใด ๆ โดยภาพถ่าย ภาพยนตร์ การแพร่เสียงแพร่ภาพ หรือการสื่อสารต่อสาธารณชนทางสายนั้น งานวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่เห็นหรือได้ยินในเหตุการณ์นั้น อาจมีการทำซ้ำและทำให้ปรากฏต่อสาธารณชนได้ตามขนาดที่เหมาะสมแก่ความมุ่งหมายในการรายงานเหตุการณ์ (It shall also be a matter for legislation in the countries of the Union to determine the conditions under which, for the purpose of reporting current events by means of photography, cinematography, broadcasting or communication to the public by wire, literary or artistic works seen or heard in the course of the event may, to the extent justified by the informatory purpose, be reproduced and made available to the public)

เหตุผลที่อนุสัญญาเบอร์น (1971) กำหนดข้อยกเว้นนี้ก็เพราะการที่จะขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรมหรือศิลปกรรมที่ปรากฏในการรายงานเหตุการณ์หนึ่ง ๆ เป็นการล้วงหน้าย่อมไม่ทันต่อเหตุการณ์นั่นเอง

มีข้อสังเกตว่า Article 10 bis (2) นี้เปิดช่องให้กฎหมายภายในวางเงื่อนไขได้สำหรับการทำซ้ำ เงื่อนไขที่ว่านี้อาจจะหมายถึงการขออนุญาตล้วงหน้าหรือการจ่ายค่าตอบแทนที่เป็นธรรม แต่กฎหมายของหลาย ๆ ประเทศและ Tunis Model Law กำหนดให้กระทำได้โดยไม่ต้องขออนุญาต นอกจากนั้น Tunis Model Law ยังคลุมไปถึงกรณีงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมซึ่งตั้งอยู่เป็นประจำในที่สาธารณะ และกรณีที่ปรากฏเป็นฉากประกอบ (background) ในภาพยนตร์หรือการแพร่เสียงแพร่ภาพหรือเข้ามาเป็นส่วนประกอบโดยบังเอิญ³⁵

³⁵ Ibid., p.63.

³⁶ Ibid., p.146.

2. ข้อจำกัดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวสำหรับประเทศกำลังพัฒนา

อนุสัญญาเบอร์น (1971) มีบทบัญญัติพิเศษสำหรับประเทศกำลังพัฒนา โดยมีความมุ่งหมายให้ประเทศภาคีสหภาพเบอร์นที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาสามารถใช้ประโยชน์จากการทำซ้ำได้กว้างกว่าที่อนุสัญญาเบอร์นกำหนดเป็นหลักทั่วไป³⁶ โดยสรุปหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการทำซ้ำ (reproduction)

อนุสัญญาเบอร์น Article 9(2) วางข้อยกเว้นของสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำซ้ำไว้ว่า กฎหมายของประเทศสมาชิกสหภาพเบอร์นอาจจะอนุญาตให้มีการทำซ้ำซึ่งงานในกรณีพิเศษได้ โดยมีเงื่อนไขว่าการทำซ้ำนั้นต้องไม่ขัดแย้งกับการหาประโยชน์จากงานตามปกติและไม่เป็นที่เสียหายแก่ผลประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์เกินสมควร

นอกจากนั้น ใน Appendix ยังมีบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำซ้ำโดยมีหลักการให้ใช้การอนุญาตเชิงบังคับ (compulsory licensing) แทน โดยให้เป็นการอนุญาตแบบไม่เด็ดขาดและโอนไม่ได้ (non-exclusive and non-transferable licenses) ซึ่งประเทศสมาชิกจะต้องมีหน่วยงานในการให้อนุญาตโดยเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ใน Article III

เงื่อนไขที่อาจให้อนุญาตให้มีการทำซ้ำได้ สรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

1. งานที่จะอนุญาตให้ทำซ้ำได้ต้องเป็นงานที่โฆษณาเป็นครั้งแรกแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี เว้นแต่ใน 2 กรณีนี้ คือ

1.1 งานวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี ระยะเวลาจะเป็น 3 ปี

1.2 งานประพันธ์ค่ากลอน ละคร และดนตรี หนังสือศิลปะ ระยะเวลาจะเป็น 7 ปี

2. งานนั้นไม่มีจำหน่ายทั่วไปในประเทศที่จะขอทำซ้ำหรือไม่มีจำหน่ายแก่วงการการสอนที่เป็นระบบในราคาที่เหมาะสมในประเทศนั้น

3. แม้จะเป็นงานที่เคยมีจำหน่ายมาแล้ว แต่หลังจากสิ้นสุดระยะเวลาดังกล่าวไม่มีการจำหน่ายสำเนางานนานถึงหกเดือนไปยังสาธารณชนหรือแก่วงการการสอนที่เป็นระบบในราคาที่สมควร

4. ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ได้ถอนสำเนางานออกจากตลาดทั้งหมด จะออกใบอนุญาตไม่ได้

5. การอนุญาตให้ทำซ้ำและจำหน่ายงานแปลจะต้องห้ามในกรณีต่อไปนี้ คือ

5.1 ถ้าค่าแปลไม่ได้โฆษณาโดยเจ้าของสิทธิในการแปลเองหรือด้วยความยินยอม

5.2 ถ้าค่าแปลไม่ใช่ภาษาที่ใช้อยู่ทั่วไปในประเทศที่ขอใช้สิทธิให้มีการออกใบอนุญาต

นอกจากเงื่อนไขเหล่านี้แล้ว ยังมีขั้นตอนและวิธีการที่ Appendix บัญญัติอีกมากจนเห็นได้ว่าระบบ Compulsory licensing สำหรับการทำซ้ำนั้นก็ยุ่งยากไม่น้อยไปกว่าระบบการให้ใบอนุญาตสำหรับการแปล

Appendix, Article IV (1)-(5) ยังได้กำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ใช้ร่วมกันทั้งการอนุญาตให้แปลตาม Article II กับการอนุญาตให้ทำซ้ำ (Article III) ดังนี้

ผู้ขอใช้สิทธิแปลหรือทำซ้ำต้องแสดงไว้ว่าได้เคยติดต่อเจ้าของสิทธิเพื่อแปลหรือทำซ้ำ และเผยแพร่แล้วแต่ถูกปฏิเสธ หรือได้ใช้ความพยายามตามสมควรในการติดต่อเจ้าของสิทธิแล้วแต่หาตัวไม่พบ ในกรณีที่หาตัวไม่พบนี้ผู้ขอใช้สิทธิจะต้องส่งสำเนาคำขอใช้สิทธิที่ยื่นต่อองค์กรที่มีอำนาจอนุญาตโดยทางไปรษณีย์ลงทะเบียนไปยังผู้พิมพ์ผู้โฆษณาที่ปรากฏชื่ออยู่บนตัวงานและไปยังศูนย์ข้อมูลภายในประเทศหรือระหว่างประเทศที่รัฐบาลของประเทศที่เป็นที่เชื่อว่าผู้พิมพ์ ผู้โฆษณาหรือสถานประกอบการแห่งใหญ่อยู่ได้มอบหมาย และได้จัดแจ้งไปยังผู้อำนวยการองค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลก (Article IV (1), (2))

ในสำเนาค่าแปลหรือทำซ้ำที่ได้รับอนุญาตจะต้องแสดงชื่อผู้สร้างสรรค์ และชื่องานเดิมไว้ด้วยเสมอ สำเนาค่าแปล หรือสำเนาทำซ้ำนั้นโดยหลักจะส่งออกนอกประเทศที่ได้รับอนุญาตให้ทำการแปลหรือทำซ้ำไม่ได้ แต่มีข้อยกเว้นสำหรับค่าแปลที่เป็นภาษาอื่นใดนอกจากภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาสเปน หากเป็นไปตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้ คือ

1. ผู้รับในต่างประเทศมีสัญชาติของประเทศที่เป็นผู้ให้อนุญาตการแปล
2. สำเนาค่าแปลใช้เพื่อการสอน การค้นคว้า การวิจัยเท่านั้น
3. การส่งสำเนาค่าแปลไปให้ผู้รับโดยไม่มีจุดประสงค์ทางการค้า
4. ประเทศที่สำเนาถูกส่งไปได้มีข้อตกลงกับประเทศที่ให้อนุญาตที่จะยินยอมให้มีการส่งไปได้ โดยรัฐบาลของประเทศที่ให้อนุญาตต้องแจ้งข้อตกลงนี้ไปยังผู้อำนวยการขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลก (Article IV, (1))

สำเนาที่แปลขึ้นหรือทำซ้ำตาม Article II, III จะต้องจัดแจ้งในภาษาที่เหมาะสมด้วยว่าสำเนางานนั้นจะจำหน่ายแจกได้เฉพาะในประเทศหรืออาณาเขตที่การให้อนุญาตครอบคลุมเท่านั้น (Article IV(4))

✓ 2.2.2 ข้อยกเว้นข้อตกลง TRIPS

Article 13 ของ TRIPS (Limitations and Exceptions) ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับข้อจำกัดสิทธิแต่เพียงผู้เดียว และข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้กว้าง ๆ ว่า ประเทศสมาชิกพึงวางข้อจำกัดหรือข้อยกเว้นของสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในกรณีพิเศษบางเรื่องที่จะไม่เป็นการขัดกับการใช้ประโยชน์จากงานตามปกติ และไม่เป็นการเสื่อมประโยชน์ของเจ้าของสิทธิเกินสมควร (Member shall confine limitations or exceptions to exclusive rights to certain special cases which do not conflict with a normal exploitation of the work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder)

หลักเกณฑ์ที่พึงเป็นกรอบของการวางข้อจำกัด หรือข้อยกเว้นของสิทธิแต่เพียงผู้เดียวนี้ได้นำมาจากอนุสัญญาเบอร์น์ (1971) Article 9(2) ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของสิทธิแต่ผู้เดียวในการทำซ้ำ (reproduction) ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น แต่ TRIPS ได้บัญญัติเป็นข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวทุกประเภท

2.2.3 ข้อยกเว้นตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หลายมาตรา ตั้งแต่มาตรา 32 ถึง 43 โดยได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 คือ กำหนดกรอบทั่วไปในการพิจารณาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยการกำหนดกรอบใหญ่ไว้ในมาตรา 32 ว่า การกระทำแก่งานลิขสิทธิ์ของผู้อื่นในลักษณะที่บัญญัติไว้จะไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าการกระทำนั้นไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติโดยเจ้าของลิขสิทธิ์ และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร

ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 อาจจัดเป็นหัวข้อได้ดังนี้คือ

1. เงื่อนไขทั่วไปของข้อยกเว้น มาตรา 32 วรรคแรก บัญญัติว่า "การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้ หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

ฉะนั้น เงื่อนไขทั่วไปนี้จึงประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ

(1) การกระทำต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ และ

(2) การกระทำนั้นไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร

เงื่อนไขสองประการนี้จะมีที่ใช้ในการพิจารณาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หลายกรณีด้วยกัน กล่าวคือ มาตรา 32 วรรคสอง, มาตรา 33, มาตรา 34 มาตรา 35 มาตรา 36 และมาตรา 43 โดยบทบัญญัติเหล่านี้นอกจากจะกำหนดหลักเกณฑ์ยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์แต่ละกรณีแล้วยังกำหนดให้ใช้เงื่อนไขทั่วไปนี้กับแต่ละกรณีนั้นด้วย

2. ยกเว้นทั่วไป มาตรา 32 วรรคสอง บัญญัติการกระทำบางอย่างที่ต้องด้วยข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์แก่งานลิขสิทธิ์ใด ๆ ไว้หลายประการ ดังนี้ คือ

"ภายใต้บังคับบทบัญญัติในวรรคหนึ่ง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่งมิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำดังต่อไปนี้

(1) วิจัยหรือศึกษางานนั้น อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
 (2) ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นในครอบครัวหรือญาติสนิท

(3) ดิจัม วิจารณ์ หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น

(4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น

(5) ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือเจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายหรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว

(6) ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอน เพื่อประโยชน์ในการสอนของตน อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร

(7) ทำซ้ำ ดัดแปลงบางส่วนของงาน หรือตัดทอนหรือทำบทสรุป โดยผู้สอนหรือสถาบันการศึกษา เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันการศึกษา ทั้งนี้ ต้องไม่เป็นการกระทำเพื่อหากำไร

(8) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ"

3. ข้อยกเว้นสำหรับการกระทำของบรรณารักษ์ห้องสมุด มาตรา 34 กำหนดหลักเกณฑ์สำหรับกรณีนี้ว่า "การทำซ้ำโดยบรรณารักษ์ของห้องสมุดซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หากการทำซ้ำนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง ในกรณีดังต่อไปนี้

- (1) การทำซ้ำเพื่อใช้ในห้องสมุดหรือให้แก่ห้องสมุดอื่น
- (2) การทำซ้ำงานบางตอนตามสมควรให้แก่บุคคลอื่นเพื่อประโยชน์ในการวิจัยหรือการศึกษา

ข้อจำกัดสิทธิต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น นับว่าเป็นอุปสรรคหนึ่งต่อความเป็นไปได้ในการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม เนื่องจากผู้นำเอางานลิขสิทธิ์ไปใช้โดยการทำซ้ำนั้นมักจะนำเอาข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวหรือข้อจำกัดสิทธิในการผูกขาดของเจ้าของลิขสิทธิ์มากล่าวอ้างและนำเอางานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้ โดยปราศจากความยินยอมของผู้สร้างสรรค์ หลักดังกล่าวนี้เป็นหลักที่เราทราบกันโดยทั่วไปว่า "Fair Use" หรือหลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าแม้การกระทำจะเข้าข่ายเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม เช่น ใช้เพื่อการวิจัย ตีพิมพ์ ศึกษา ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นผู้กระทำจะไม่มี ความผิดฐานละเมิดลิขสิทธิ์เสียเลย เนื่องจากการที่จะถือว่าการกระทำในลักษณะใดจะเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมหรือไม่จะต้องมีการพิจารณาอย่างละเอียดและมีหลักเกณฑ์ มิใช่ว่าการกระทำที่มีลักษณะเบื้องต้นของการใช้สิทธิโดยชอบธรรมแล้ว จะถือว่าเข้าข่ายข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ และในทางปฏิบัติก็มักจะมีประเด็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่เสมอว่าการกระทำดังกล่าวจะเข้าข่ายยกเว้นของการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งในบางครั้งก็มักตั้งขึ้นสู่ศาลเพื่อพิจารณาพิพากษาดีว่าการกระทำของจำเลยจะเข้าข่ายการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมได้หรือไม่ แต่โดยสรุปแล้วมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินว่าการกระทำในลักษณะใดจะเข้าข่ายการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม ดังต่อไปนี้ คือ

1. พิจารณาถึงปริมาณและเนื้อหาสาระสำคัญของสัดส่วนระหว่างงานลิขสิทธิ์ทั้งหมดกับงานที่นำเอางานลิขสิทธิ์มาใช้
2. พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการใช้งานลิขสิทธิ์และลักษณะของการใช้งานลิขสิทธิ์ว่าจะต้องมีใช้ประโยชน์ในทางพาณิชย์หรือการแสวงหากำไร
3. พิจารณาถึงลักษณะของงานลิขสิทธิ์ว่ามีลักษณะอย่างไร
4. การนำงานลิขสิทธิ์มาใช้มีผลกระทบต่องานลิขสิทธิ์ในด้านการตลาดหรือคุณค่าของงานลิขสิทธิ์หรือไม่

2.2.4 การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม

การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมตามกฎหมายของประเทศต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าหลาย ๆ ประเทศยอมรับว่าการใช้งานลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ อาจใช้โดยวิธีการทำซ้ำด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่³⁷ เช่น การทำซ้ำด้วยเครื่องบันทึกเสียงและเครื่องบันทึกซ้ำวีดีโอเทปประเภทที่ใช้ในบ้านอาศัย หรือการทำซ้ำด้วยเครื่องถ่ายสำเนาเอกสาร เป็นต้น ทั้งนี้เพราะกฎหมายลิขสิทธิ์จำกัดบัญญัติให้สอดคล้องกับความจริงในทางปฏิบัติ ตามวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมก็จำกัดผูกจำกัดขอบเขตการกระทำไว้พอสมควร ตามหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น เพื่อป้องกันมิให้มีการใช้งานลิขสิทธิ์ด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่ดังกล่าว ในลักษณะที่กว้างขวางเกินสมควรจนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้สร้างสรรค์ ซึ่งกฎหมายประเทศต่าง ๆ ได้พยายามกำหนดขอบเขตของการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมด้วยกฎหมายหรือระเบียบในรายละเอียดสำหรับการใช้งานลิขสิทธิ์ด้วยข้อยกเว้นปลีกย่อย โดยแบ่งตามชนิดของเครื่องเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำซ้ำ เช่น การทำซ้ำด้วยเครื่องถ่ายเอกสารโดยห้องสมุด หรือบรรณารักษ์ห้องสมุด กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดรายละเอียดส่วนย่อยเกี่ยวกับการทำซ้ำของห้องสมุดหรือบรรณารักษ์ห้องสมุดให้เป็นไปตามกฎหมายห้องสมุด หรือตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีได้กำหนดไว้แล้ว หรือตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศอังกฤษได้กำหนด

³⁷ จันทิมา ธนาสว่างกุล, "การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม".

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), 259 - 262.

รายละเอียดการทำซ้ำให้เป็นไปตามระเบียบที่กระทรวงพาณิชย์ได้กำหนดให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ เช่น ห้องสมุดทำซ้ำซึ่งงานลิขสิทธิ์ได้ต้องเป็นห้องสมุดสาธารณะ และมีการร้องขอจากผู้ใช้งานลิขสิทธิ์เป็นลายลักษณ์อักษรและมีการประกาศการทำซ้ำนั้น ๆ เป็นต้น

"นอกจากนี้กรณีการใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อการศึกษาตามทางปฏิบัติของกฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศสหรัฐอเมริกายอมรับร่วมกันในระหว่างผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ว่าข้อตกลงร่วมกันในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้งานลิขสิทธิ์ในชั้นเรียน เพื่อเป็นรายละเอียดขอบเขตในการปฏิบัติที่เป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมในลักษณะมาตรฐานขั้นต่ำ ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกต่อผู้ใช้งานลิขสิทธิ์และสะดวกต่อการพิจารณาขอบเขตทางปฏิบัติเมื่อเกิดปัญหาขึ้นเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าข้อตกลงดังกล่าวไม่มีสภาพบังคับในทางกฎหมายแต่อย่างไร เพียงแต่เป็นการกำหนดขอบเขตการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมเพื่อแก้ไขความเสียหายในทางปฏิบัติในระดับหนึ่งซึ่งปรากฏตามรายงานการร่างกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา มาตรา 107 ค.ศ. 1976 หรือกรณีการบันทึกซ้ำชั่วคราวเพื่อใช้แพร่เสียง แพร่ภาพออกอากาศของสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์นั้น ๆ เอง กฎหมายลิขสิทธิ์แทบทุกประเทศได้กำหนดให้งานบันทึกซ้ำนั้นมาทำลาย หลังจากใช้งานบันทึกซ้ำนั้นแล้วภายในกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนด

อย่างไรก็ดี ปัญหาในทางปฏิบัติตามหลักการการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมซึ่งเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ แม้จะมีการกำหนดรายละเอียดในกฎหมายและวิธีการทางปฏิบัติเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่ผู้สร้างสรรค์มากเกินไปดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็ตาม แต่ความเสียหายของผู้สร้างสรรค์ก็ยังคงมีอยู่และจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะเทคโนโลยีสมัยใหม่ในปัจจุบันคือเครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องวีดีโอเทป ซีดี เครื่องอ่าน (CD writer) เครื่องอ่านแผ่นดิสก์ (disk drive) ซึ่งใช้ตามบ้านอาศัยเริ่มมีการพัฒนาการจนมีประสิทธิภาพสูงมากในการทำซ้ำ และอาจทำซ้ำได้ในคราวเดียวกันจำนวนมาก ๆ อย่างสะดวกรวดเร็ว นอกจากนี้ราคาอุปกรณ์ในการทำซ้ำดังกล่าวยังมีราคาถูกและมีรูปแบบกระทัดรัดทันสมัย ซึ่งเป็นเหตุให้ประชาชนทั่วไปนิยมใช้อุปกรณ์ทำซ้ำดังกล่าว

อย่างกว้างขวางเพื่อการทำซ้ำในงานลิขสิทธิ์ สำหรับวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวภายในครอบครัวหรือศึกษาวิจัยค้นคว้าและเพื่อใช้ในทางการศึกษา

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการใช้งานลิขสิทธิ์ในปัจจุบันด้วยเครื่องอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่เหล่านี้ เพื่อวัตถุประสงค์ในทางส่วนตัวและเพื่อการศึกษาเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้สร้างสรรค์ในทางตลาดอย่างกว้างขวาง ซึ่งปัญหาเช่นนี้อาจพิจารณาได้จากคดี Williams & Wilkin Co.V. United States^{๓๘} ศาลได้มีคำพิพากษาว่าการทำซ้ำบทความในวารสารทางการแพทย์ด้วยเครื่องถ่ายภาพสำเนาเอกสารเป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม และมีผู้แสดงความคิดเห็นต่อผลในทางปฏิบัติของคดีนี้ว่า โดยแท้จริงแล้วการใช้งานลิขสิทธิ์ในคดีดังกล่าวเป็นการใช้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายในทางตลาดแก่ผู้สร้างสรรค์อย่างมาก เพราะโจทก์ในคดีนี้เป็นเจ้าของวารสารจะต้องเสียผลประโยชน์ในรายได้ที่ได้รับจากสมาชิกของวารสาร ทั้งนี้เพราะผู้ใช้งานลิขสิทธิ์นิยมการทำสำเนาบทความหนึ่งในวารสาร โดยร้องขอจากห้องสมุดหรือบรรณารักษ์ห้องสมุด ซึ่งมีราคาค่าใช้จ่ายที่ถูกลงกว่าการซื้อวารสารทั้งฉบับ หรือเข้าเป็นสมาชิกวารสารฉบับนั้น ๆ ^{๓๐}

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้สร้างสรรค์ ควรจะได้รับการบรรเทาโดยการพิจารณาขอบเขตของการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมอย่างเด่นชัด และให้ผู้สร้างสรรค์ได้รับค่าตอบแทนการใช้สิทธิที่เหมาะสม ในกรณีที่เป็นการใช้งานลิขสิทธิ์เกินขอบเขตของความชอบธรรม เพราะความเสียหายของผู้สร้างสรรค์จากการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มีลักษณะที่กว้างขวางในทางปฏิบัติ จนเป็นเหตุให้ไม่เกิดความสมดุลในระบบลิขสิทธิ์ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งแนวความคิดของการเรียกค่าตอบแทนการใช้สิทธิในกรณีของการถ่าย

^{๓๘} 487 F. 2d 1345, 1352 (cl.1973).

^{๓๐} George P. Bush, "New Technology and The Law of Copyright : Reprography and Computer" Technology and Copyright Annotated Bibliography and Source Materials, (Mt. Airy, Maryl and Lamoud Systems, Inc., 1972), pp.63-67.

สำเนาเอกสาร และการบันทึกงานภายในบ้านนั้นไม่ขัดกับหลักการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม ที่เป็นการใช้งานลิขสิทธิ์โดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนการใช้สิทธิแต่อย่างใด เพราะการใช้งานในลักษณะดังกล่าวไม่ได้เป็นไปตามหลักของการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม เนื่องจากการทำซ้ำดังกล่าวนับว่าเป็นการขัดแย้งกับการใช้ประโยชน์ของงานตามปกติและทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์เสียผลประโยชน์ในการได้รับค่าตอบแทนจากการจำหน่ายต้นฉบับงานลิขสิทธิ์และไม่เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ใน article 9(2) ของอนุสัญญาเบอร์น์ฯ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงปารีส ค.ศ. 1971

ดังนั้น กฎหมายภายในประเทศในกรณีคือกฎหมายลิขสิทธิ์จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ทั้ง 2 ประการที่กำหนดไว้ใน Article 9(2) ของอนุสัญญาเบอร์น์ดังกล่าวข้างต้นอย่างเคร่งครัด เพียงถ้ากฎหมายภายในประเทศเลือกที่จะไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์ในข้อใดข้อหนึ่ง หรือทั้งสองข้อของเงื่อนไขที่วางไว้ก็ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนอนุสัญญาเบอร์น์ฯ ถ้าการทำซ้ำไม่ขัดแย้งกับการหาประโยชน์ตามกฎหมายของงานลิขสิทธิ์และทำให้เกิดความเสียหายโดยสมควรกับผลประโยชน์ในทางกฎหมายของผู้สร้างสรรค์ก็มีความเป็นไปได้ในการนำเอาการอนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์เชิงบังคับ (Compulsory Licence) มาใช้ โดยการจ่ายค่าตอบแทนอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม (equitable remuneration) ถ้าการถ่ายสำเนางานลิขสิทธิ์มีจำนวนค่อนข้างมาก หรือจะบัญญัติสำหรับการใช้งานลิขสิทธิ์โดยปราศจากการจ่ายค่าตอบแทนการใช้สิทธิถ้ามีการทำสำเนาเป็นจำนวนน้อย อันเป็นหลักของการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม กล่าวโดยสรุปคือ ในกรณีที่จะมีการสูญเสียผลประโยชน์อย่างมากสำหรับเจ้าของลิขสิทธิ์ กฎหมายควรจะบัญญัติค่าตอบแทนการใช้สิทธิบางประการให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ โดยอยู่ภายใต้ระบบการอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยไม่สมัครใจ ซึ่งในส่วนข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรมนั้น ประเทศไทยได้เดินตามแนวทางของอนุสัญญาเบอร์น์ฯ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น หากแต่ยังไม่มีความชัดเจนเพียงพอว่าการกระทำลักษณะใดจะถือว่าเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับการหาประโยชน์ตามปกติของงานลิขสิทธิ์ และการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายเกินสมควรกับผลประโยชน์ทางกฎหมายของผู้สร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังไม่มียกข้อยกเว้นที่ชัดเจน

แน่นอนว่างานประเภทใดที่จะอยู่ในขอบเขตการอนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์เชิงบังคับ (Compulsory Licence) โดยการจ่ายค่าตอบแทนที่เหมาะสมและเป็นธรรม (equitable remuneration) ซึ่งก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งสำหรับกฎหมายไทยที่ได้มีบทบัญญัติในการกำหนดจำนวนค่าตอบแทนจากปัญหาดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นอุปสรรคหนึ่งในการเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำ ซึ่งงานวรรณกรรม อันจะเกิดจากการต่อต้านของกลุ่มเสียผลประโยชน์ คือ ผู้นำเอางานสร้างสรรค์ไปใช้ที่มีความเคยชินกับการนำไปใช้โดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนโดยอ้างว่าบทบัญญัติไม่มีความชัดเจนแน่นอน

การจำกัดสิทธิในระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น มีแนวความคิดพื้นฐานจากหลักรัฐประศาสน์นโยบายในเรื่องผลประโยชน์ของสาธารณชน อันเป็นผลโดยตรงมาจากระบบกฎหมายลิขสิทธิ์เป็นบทบัญญัติในการรักษาดุลยภาพหรือความสมดุล (Balance) ระหว่างผลประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้สร้างสรรค์ และผลประโยชน์ของผู้ขอใช้งานลิขสิทธิ์ อีกทั้งยังจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของสาธารณชนโดยทั่วไปด้วย การจำกัดสิทธิเหล่านี้เป็นการจำกัดสิทธิโดยบทบัญญัติกฎหมาย ดังนั้น ในกรณีที่เกิดปัญหาจากการนำงานลิขสิทธิ์ไปใช้ การตีความกฎหมายลิขสิทธิ์จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของสาธารณชนโดยทั่วไป และผลประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ หรือผู้สร้างสรรค์ กับผลประโยชน์ของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ทั้ง 3 ประการประกอบกันเสมอ ข้อจำกัดโดยทั่วไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์เหล่านี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

(1) การจำกัดสิทธิในเรื่องระยะเวลาแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์

(Duration of Copyright) หมายความว่า กฎหมายได้กำหนดให้งานลิขสิทธิ์ได้รับความคุ้มครองภายใต้เงื่อนไขระยะเวลาอันจำกัด ซึ่งผู้สร้างสรรค์หรือผู้ทรงสิทธิสามารถแสวงหาประโยชน์จากงานลิขสิทธิ์ของตนภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น และเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาตามกฎหมายแล้ว งานลิขสิทธิ์จะต้องตกเป็นสาธารณสมบัติ (Public Domain)

(2) การจำกัดสิทธิในการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (Fair Use) เป็นหลักการจำกัดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์ เพื่อป้องกันการผูกขาดในงานสร้างสรรค์และถือว่าเป็นกลไกที่ใช้ในการถ่วงดุลระบบกฎหมายลิขสิทธิ์ ระหว่างประโยชน์ในสิทธิของผู้สร้างสรรค์กับประโยชน์ในสิทธิของสาธารณชน ซึ่งการใช้ลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ไม่ต้องเสียค่าตอบแทนในการใช้งานสร้างสรรค์แต่อย่างใด และไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน กล่าวคือ การใช้งานที่ได้รับควบคุมตรงบางประการ จะใช้ได้โดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน และการใช้ในกรณีเหล่านี้ มักจะถูกกล่าวถึงในคำที่เรียกกันโดยทั่วไป ในระบบกฎหมายแองโกลแซกซอนว่า การใช้สิทธิโดยชอบธรรม (fair use หรือ fair dealing) และในระบบประมวลกฎหมายใช้คำว่า ข้อยกเว้นสิทธิหรือข้อจำกัดสิทธิ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

(3) การจำกัดสิทธิโดยการอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยไม่สมัครใจ (Non - Voluntary Licence) เป็นหลักการจำกัดสิทธิเด็ดขาดของผู้สร้างสรรค์อีกประการหนึ่ง กล่าวคือ ในบางกรณีเจ้าของลิขสิทธิ์จะไม่ได้รับสิทธิเด็ดขาด (absolute right) ในการอนุญาตให้ผู้ขอใช้งานลิขสิทธิ์ขออนุญาตใช้งานลิขสิทธิ์จากเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน จึงจะนำงานลิขสิทธิ์ไปใช้ได้ แต่สิทธิเด็ดขาดของเจ้าของลิขสิทธิ์จะถูกเปลี่ยนไปเป็นสิทธิในการได้รับค่าตอบแทนอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม (equitable remuneration) สำหรับการใช้งานลิขสิทธิ์แต่ละครั้ง หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า "การอนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์เชิงบังคับ" (compulsory licence)⁴⁰ สิทธิในการได้รับค่าตอบแทนอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมนี้ ทำให้การอนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์เชิงบังคับมีความแตกต่างจากการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (free use)⁴¹

⁴⁰Stephen M. Stewart, International Copyright and reighbaring rights, pp.5-6.

⁴¹Ibid., p.71.

2.2.5 ประเภทของการอนุญาตให้ใช้สิทธิ

การอนุญาต (license) ในทางลิขสิทธิ์โดยทั่วไปหมายถึงการอนุญาต (authorization, permission) ที่ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ (licensor) ได้ให้อุญาตผู้ใช้งาน (licensee) ใช้งานตามวิธีและเงื่อนไขที่ได้ตกลงกันในสัญญา (licensing agreement) ซึ่งต่างกับการโอนสิทธิ (assignment) เพราะการอนุญาตมิได้โอนความเป็นเจ้าของ แต่เป็นเพียงการให้สิทธิที่จะใช้งาน ซึ่งลิขสิทธิ์ในงานยังอยู่ที่ตัวผู้อนุญาตและแม้จะมีการจำกัดขอบเขตของการอนุญาต การอนุญาตมีทั้งประเภทที่เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) และที่ไม่เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (non-exclusive right) ในกรณีที่ไม่เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว เจ้าของลิขสิทธิ์อาจจะอนุญาตอย่างถูกต้องตามกฎหมายเหมือนการอนุญาตแก่ผู้ขออนุญาตอื่น ๆ ผู้ขออนุญาตมักจะได้รับสิทธิในการใช้ประโยชน์จากการขออนุญาต เช่น โดยการอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้งานอีกต่อหนึ่งที่มีลักษณะเช่นเดียวกันได้ หรือที่เรียกกันว่า สัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิช่วง (sub-license) การอนุญาตที่ไม่เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ตามอนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์และกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศต่าง ๆ อาจกำหนดให้เป็นการอนุญาตเชิงบังคับ (compulsory license) และการอนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ (statutory license) ซึ่งนับเป็นกรณีพิเศษ⁴²

1) การอนุญาตโดยสมัครใจหรือสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Voluntary Licence หรือ Licence Agreement) จะใช้ในกรณีที่งานสร้างสรรค์เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ตามความหมายโดยทั่วไป หมายถึง สัญญาที่บุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งอนุญาตหรือยินยอมมาให้อีกบุคคลหนึ่งใช้สิทธิที่บุคคลแรกมีอยู่ได้ตามที่ตกลงกัน สิทธิที่บุคคลแรกมีอยู่ มักจะเป็นสิทธิที่ได้รับควบคุมครองตามกฎหมาย บุคคลอื่นไม่อาจใช้โดยพลการได้ สิทธิทางกฎหมายดังกล่าว ทำให้เจ้าของสิทธิ

⁴²World Intellectual Property Organization, WIPO Glossary of Terms of The Law of Copyright and Neighbouring Rights (Geneva : WIPO Publication, 1980), p.145.

สามารถดำเนินการทางกฎหมายกับผู้ที่ไม่ได้รับอนุญาตโดยชอบในการใช้สิทธินั้น ๆ ได้ การอนุญาตของเจ้าของสิทธิและการปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งข้อตกลง ในการให้สิทธิแก่อีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เกิดสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิขึ้น สัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิจึงเป็นสัญญาที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสองฝ่ายคือ ผู้อนุญาตให้ใช้สิทธิ (licensor) และผู้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ (licensee) โดยทั่วไป สัญญาดังกล่าวย่อมไม่มีผลต่อบุคคลภายนอกหรือบุคคลที่สาม ทั้งนี้เป็นไปตามหลักความผูกพันของคู่สัญญา แต่อาจจะเกี่ยวข้องกับบุคคลที่สามในแง่ที่ว่าตัวสัญญาได้กำหนดให้คู่สัญญาฝ่ายใดจะต้องไปกระทำการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่สาม⁴³ และในกฎหมายลิขสิทธิ์การอนุญาตโดยทั่วไปหมายถึง การอนุญาตให้ใช้งานที่ได้รับความคุ้มครอง โดยขึ้นอยู่กับสิทธิที่แตกต่างกันไปของผู้สร้างสรรค์ตามประเภทของสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ เช่น สำหรับการโฆษณา การแสดง การแพร่เสียงแพร่ภาพ การแปล การดัดแปลงงานภาพยนตร์ เป็นต้น สัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิแตกต่างจากสัญญาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์ เช่น สัญญาโอนลิขสิทธิ์ (assignment of copyright) สัญญาว่าจ้างผู้สร้างสรรค์ที่เป็นลูกจ้าง สัญญาจ้างให้ทำงานที่มอบหมาย (contracts of commissioned works) นอกจากนี้อาจมีการกำหนดข้อจำกัดในสัญญา เช่น ข้อจำกัดสำหรับการแปลที่ถูกจำกัดในขอบเขตการอนุญาต การเรียกร้องค่าใช้สิทธิของผู้สร้างสรรค์ การเลิกสัญญาในกรณีที่สิทธิที่อนุญาตไม่มีการนำมาใช้ การจำกัดทางเลือกสำหรับการอนุญาตใช้งานในอนาคตของผู้สร้างสรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้กฎหมายอาจกำหนดกฎเกณฑ์พื้นฐานของสัญญาแต่ละประเภท สำหรับการใช้งานในรูปแบบของสัญญาที่เป็นแบบอย่าง (model contracts)⁴⁴

⁴³ สัจฉินต์ ชัยมังคลานนท์, "สาระสำคัญบางประการในสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิทั่วไป" ใน เอกสารสืบเนื่องจากการสัมมนาเรื่องการเจรจาและการทำสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิแบบต่าง ๆ ชัชชัย ศุภผลศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531) หน้า 43.

ในการรับอนุญาตเพื่อใช้สิทธิ ผู้รับอนุญาตจะต้องจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ให้อนุญาต ค่าตอบแทนนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า "ค่าใช้สิทธิ" หรือ "Royalty" โดยอาจจะกำหนดได้ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น กำหนดเป็นจำนวนแน่นอนหรือเป็นอัตราส่วนต่อยอดขาย (Net Sale) หรือทั้งสองอย่างประกอบกัน หรืออื่น ๆ

2) การอนุญาตโดยไม่สมัครใจ (Non-Voluntary Licence)

ได้แก่ การอนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ (statutory licence) และการอนุญาตเชิงบังคับ (compulsory licence) แนวความคิดของการอนุญาตดังกล่าวมาจากกฎหมายสิทธิบัตร ซึ่งใช้การอนุญาตเชิงบังคับเพื่อป้องกันผู้ได้รับสิทธิบัตร (patentee) ใช้อำนาจผูกขาดจากการเป็นผู้ผลิตแต่เพียงผู้เดียว เป็นการบังคับให้ต้องเผชิญกับการแข่งขันโดยตรงกับผู้อื่น ซึ่งจะต้องมีการจ่ายค่าใช้สิทธิที่สมควรแก่เขา (reasonable royalty) ผลของการอนุญาตโดยไม่สมัครใจคือ สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ลดลงไปสู่สิทธิที่จะได้รับค่าใช้สิทธิที่ยุติธรรม ซึ่งแยกจาก "การใช้โดยชอบธรรม" (fair use) ซึ่งผู้ใช้สามารถใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่นได้โดยไม่ถือเป็นการละเมิดและผู้ใช้ก็ไม่ต้องจ่ายค่าใช้สิทธิให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ แต่การใช้งานดังกล่าวต้องเป็นการใช้พอสมควรและไม่เป็นที่เสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์

การอนุญาตโดยไม่สมัครใจมี 2 รูปแบบ คือ

ก) การอนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ (statutory licence) บางครั้งอาจเรียกว่า "การอนุญาตตามกฎหมาย" (legal licence) คือ การอนุญาตให้ใช้งานที่ได้รับความคุ้มครองอย่างอิสระ แต่มีเงื่อนไขคือผู้ใช้ต้องจ่ายค่าใช้สิทธิตามกฎหมายเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ (competent authority) หรือโดยองค์กรที่รัฐแต่งตั้ง

ข) การอนุญาตเชิงบังคับ (compulsory licence) คือ การอนุญาตที่บังคับเจ้าของลิขสิทธิ์ให้จำต้องอนุญาตผู้อื่นใช้งานลิขสิทธิ์ของเขา โดยไม่ตัดสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่จะเจรจาเงื่อนไขของการอนุญาตในเบื้องต้น เช่น เรื่องจำนวนหรืออัตราค่าใช้สิทธิ หากไม่สามารถเจรจาทกลงกันได้ กฎหมายได้กำหนดให้องค์กรที่เกี่ยวกับการบริหาร หรือองค์กรของศาล (ได้แก่ ศาลแพ่งหรือศาลที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษ) มีอำนาจกำหนดค่าใช้สิทธิดังกล่าว

ความแตกต่างที่สำคัญของการอนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติและการอนุญาตเชิงบังคับคือ การอนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ สิทธิของผู้อนุญาตเป็นสิทธิที่ได้มาโดยตรงและโดยลำพังตามกฎหมาย ซึ่งได้กำหนดค่าใช้สิทธิที่ยุติธรรมไว้แล้วโดยผู้ใช้ไม่ต้องร้องขอหรือแจ้งต่อเจ้าของลิขสิทธิ์เพื่อขอใช้งานดังกล่าวก่อน แต่การอนุญาตเชิงบังคับผู้ใช้ต้องร้องขอหรือแจ้งเจ้าของลิขสิทธิ์เพื่อขอใช้งานดังกล่าวก่อน เพื่อเจรจาตกลงในเรื่องจำนวนค่าใช้สิทธิ ซึ่งต้องเป็นจำนวนค่าใช้สิทธิตามมาตรฐาน (standard royalty)

การเจรจาตกลงกับเจ้าของลิขสิทธิ์ในเบื้องต้นนี้ ผู้ใช้อาจเจรจาโดยผ่านทางสมาคมจัดเก็บค่าใช้สิทธิ (collecting society) และหากเจรจาตกลงกันไม่ได้ กฎหมายได้กำหนดให้มีคณะกรรมการกำหนดค่าใช้สิทธิ ทำหน้าที่กำหนดจำนวนค่าใช้สิทธิดังกล่าว⁴⁵ อนึ่งในการจัดเก็บค่าใช้สิทธิหรือค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น ในทางปฏิบัติเป็นการยากที่เจ้าของลิขสิทธิ์จะสามารถควบคุมติดตามจัดเก็บค่าใช้สิทธิหรือให้อนุญาตการใช้งานลิขสิทธิ์ที่มีผู้ใช้งานจำนวนมากได้อย่างทั่วถึงด้วยตนเอง ซึ่งความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานวรรณกรรม โดยผ่านทางเครื่องถ่ายเอกสาร (ตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การควบคุมการใช้งานลิขสิทธิ์ ตลอดจนการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์โดยผู้สร้างสรรค์เอง เป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงได้มีการ

⁴⁵Stephen M. Stewart, International Copyright and Neighbouring Rights, p.71.

จัดตั้งองค์กรค่าตอบแทนลิขสิทธิ์จัดเก็บ (Collecting Society)* ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมาคม ชมรม บริษัท สหกรณ์ เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่บริหารการจัดเก็บค่าใช้สิทธิให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ที่เป็นสมาชิกขององค์กร" โดยองค์กรจะเป็นตัวแทนของเจ้าของลิขสิทธิ์ในการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ และเจ้าของลิขสิทธิ์อาจโอนสิทธิในการให้อนุญาตให้ผู้อื่นใช้งาน เช่น สิทธิในการทำซ้ำซึ่งงานวรรณกรรม สิทธิในการนำออกแสดง สิทธิในการแพร่เสียงแพร่ภาพ โดยมอบหน้าที่ให้องค์กรทำการเจรจา กำหนดอัตราค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ (ในกรณีที่สามารถเจรจาตกลงกันได้กับผู้ใช้ เรียกว่า การเจรจาอนุญาตโดยสมัครใจ) บางประเทศ องค์กรดังกล่าวอาจเป็นของรัฐหรือของเอกชน โดยอาจมีองค์กรเดียวหรือหลายองค์กรก็ได้ ซึ่งล้วนแต่มีวัตถุประสงค์หลักที่เหมือนกัน คือ บริหารการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในงานที่เป็น การอนุญาตเชิงบังคับให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ที่เป็นสมาชิก เช่น Canadian Copyright Licensing Agency (CANCOPY) ในแคนาดา Copyright Agency Limited (CAL) ในออสเตรเลีย The Copyright Licensing Agency Ltd. (CLA.) ในสหราชอาณาจักร Copyright Clearance Center (CCC) ในสหรัฐอเมริกา Japan Reprographic Rights Center (JRRC) ในญี่ปุ่นรายละเอียดจะได้กล่าวถึงต่อไป

*ในต่างประเทศจะมีชื่อเรียกองค์กรนี้ว่า "Reproduction Right Organization" (RRO) แต่ก็อาจจะมีการตั้งที่แตกต่างกันออกไป แต่ไม่ว่า RRO ของแต่ละประเทศจะมีชื่อเรียกว่าอะไรก็ตาม แต่ก็ยังเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่จัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม ซึ่งตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเรียกว่า "องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม"

2.3 วิธีการจัดเก็บและจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม

การจัดเก็บและการจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมนั้นนับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดของ RRO* ทุกประเทศก็ว่าได้ ซึ่งองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมของแต่ละประเทศก็มีวิธีการจัดเก็บและจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมของแต่ละประเทศ ระบบการจัดเก็บค่าตอบแทนจะเริ่มตั้งแต่การที่องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมให้อนุญาตแก่ผู้ที่มีความประสงค์จะนำเอางานไปทำซ้ำมาทำสัญญาอนุญาตในการทำซ้ำ โดยในสัญญาจะมีการกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการทำซ้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดอัตราค่าตอบแทนลิขสิทธิ์และค่าใช้จ่ายอย่างอื่น ทั้งนี้เมื่อองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมได้รับเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์จากการทำซ้ำงานวรรณกรรมแล้วจะต้องหาวิธีการในการจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่เก็บได้ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ที่แท้จริง องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมของแต่ละประเทศจะคิดหาวิธีการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการจัดเก็บและจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์เพื่อสนองต่อความต้องการของเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ใช้" องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมจะเป็นศูนย์กลางในการบริหารการจัดเก็บเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์และบังคับใช้สิทธิ์ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งผู้ใช้จะมั่นใจได้ว่าเมื่อตนทำการขออนุญาตในการทำซ้ำจากองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมแล้ว เขาก็จะมีสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายในการทำซ้ำงานลิขสิทธิ์ที่อยู่ในความดูแลขององค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม

*RRO (Reproduction Right Organization) หรือองค์กรสิทธิในการทำซ้ำ อันเป็นองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมต่อไปจะเรียกว่า "องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรม"

นั้น องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมจะทำหน้าที่คล้ายกับธนาคารที่จะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ลูกค้าที่นำเอาเงินมาฝากกับตนว่า เงินฝากจะไม่สูญหายอีกทั้งลูกค้าที่นำเงินมาฝากจะได้ผลประโยชน์ตอบแทน คือ ดอกเบี้ย ในทางกลับกันองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมก็จะมีลูกค้าอยู่สองประเภท คือ เจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมจึงมีหน้าที่หลัก ๆ คือ การพิทักษ์ผลประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ในขั้นคือการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ กรณีที่งานวรรณกรรมถูกนำเอาไปทำซ้ำ ในขณะที่ตัวงานองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมก็ยังมีส่วนในการอนุญาตให้ผู้ใช้งานวรรณกรรมตามที่ต้องการและจ่ายเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ให้แก่องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมเมื่อมีการทำงานวรรณกรรม องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ใช้ว่า เมื่อเขาได้ปฏิบัติตามกฎและเงื่อนไขของการทำซ้ำตามสัญญาอนุญาตและได้จ่ายเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่ครบถ้วนแล้ว เขาจะไม่ถูกฟ้องร้องในข้อหาการละเมิดลิขสิทธิ์ นอกจากนี้องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ว่า เงินที่ได้รับจากองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมเป็นเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่ถูกต้องตามจำนวนงานที่ถูกนำเอาไปทำซ้ำ จะเห็นได้ว่าองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรม มีภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่ง และการที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ได้นั้นจะต้องอาศัยวิธีการเก็บข้อมูลในการทำซ้ำที่มีประสิทธิภาพ โดยให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำที่สุด สำหรับวิธีการจัดเก็บและจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์นั้น อาจจะขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างเจ้าของลิขสิทธิ์และองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรม ซึ่งได้กำหนดไว้ในข้อบังคับเมื่อมีการจัดตั้งองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำงานวรรณกรรมตั้งจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

2.3.1 วิธีการจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์

การจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ขึ้นอยู่กับประเภทของข้อมูลที่ได้รับและตามความต้องการของเจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งปัจจุบันมีระบบการจัดสรรเงินค่าตอบแทนที่ใช้กันในหมู่สมาชิก IFRRO 4 วิธี อันได้แก่

- ก. การจัดสรรเงินค่าตอบแทนตามข้อมูลที่ได้รับจากรายงานเต็มรูปแบบ (Full Reporting)
- ข. การจัดสรรเงินค่าตอบแทนตามข้อมูลที่ได้รับจากการสุ่มตัวอย่าง (Sample System)
- ค. การจัดสรรเงินค่าตอบแทนจากข้อมูลตามความเป็นจริง (Objective Availability)
- ง. การจัดสรรค่าตอบแทนตามข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ (Survey System)

ก. การรายงานเต็มรูปแบบ (Full Reporting)

การรายงานเต็มรูปแบบนี้ภาระในการแจ้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวรรณกรรมที่มีการทำซ้ำจะตกอยู่กับผู้นำเอางานวรรณกรรมไปใช้ (ผู้ใช้) กล่าวคือ ทุกครั้งที่มีการนำเอางานวรรณกรรมไปทำซ้ำ ผู้ใช้จะต้องเป็นผู้จัดบันทึกรายละเอียดของงานลิขสิทธิ์ที่มีการนำเอาไปทำซ้ำ โดยข้อมูลที่ได้รับจะมีความถูกต้องแม่นยำที่สุด เนื่องจากผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานที่มีการทำซ้ำได้ดีที่สุดก็คือ ผู้ใช้งานเอง แต่ทั้งนี้ความถูกต้องของข้อมูลจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การให้ความร่วมมือในการแจ้งข้อมูลที่ถูกต้องของผู้ใช้ หากผู้ใช้มีความสุจริตใจที่จะให้ข้อมูลที่แท้จริง แต่ข้อมูลที่ได้รับอาจจะไม่ถูกต้องเลย หากผู้ใช้ปกปิดจำนวนงานที่มีการทำซ้ำ เนื่องจากจำนวนค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่ผู้ใช้จะต้องจ่ายให้แก่องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมขึ้นอยู่กับจำนวนงานที่ได้ทำซ้ำ (จำนวนหน้า)

ข. การสุ่มตัวอย่าง (Sample System)

ระบบนี้จะอาศัยข้อมูลทางด้านสถิติในการทำซ้ำตามปริมาณที่มีการทำซ้ำจากผู้นำเอางานไปทำซ้ำ และเจ้าของลิขสิทธิ์ก็จะได้รับค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมตอบแทนโดยการคำนวณจากงานที่ถูกนำไปใช้โดยการทำซ้ำตามความเป็นจริง ระบบการสุ่มตัวอย่างนี้มักใช้กันในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งถือว่าลิขสิทธิ์เป็นสิทธิในทรัพย์สินเฉพาะบุคคล การบริหารจัดการจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมนี้ จึงเป็นการจัดเก็บและจ่ายค่าตอบแทนลิขสิทธิ์จากการนำเอางานลิขสิทธิ์ไปใช้เฉพาะบุคคล แต่อย่างไรก็ตามการจัดเก็บข้อมูลโดยระบบการสุ่มตัวอย่างก็ยังคงต้องขอความร่วมมือจากผู้ใช้งานลิขสิทธิ์แจ้งข้อมูลด้วยการบันทึกในช่วงระยะแรกที่เริ่มโครงการสุ่มตัวอย่าง แต่การจัดบันทึกการทำซ้ำดังกล่าวนี้ไม่ต้องทำประจำดังเช่นระบบการรายงานเต็มรูปแบบ

ระบบการสุ่มตัวอย่างนี้สามารถลดภาระและประหยัดเวลาแก่ผู้ใช้งานที่ไม่ต้องทำการจดบันทึกข้อมูลทุกครั้งที่มีการทำซ้ำ ทำให้ข้อมูลที่ได้รับการสุ่มตัวอย่างมีความใกล้เคียงความเป็นจริงมากกว่าข้อมูลที่ได้รับจากการรายงานเต็มรูปแบบ เนื่องจากข้อมูลที่ได้รับจากการรายงานเต็มรูปแบบ ซึ่งผู้ใช้เป็นผู้แจ้งข้อมูลซึ่งอาจจะมีการปกปิดข้อมูลที่เป็นจริง ทั้งนี้ข้อมูลการทำซ้ำที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างอาจจะเกิดความคลาดเคลื่อนได้ในบางกรณี เช่น มีการทำซ้ำงานวรรณกรรม หลังจากการสุ่มตัวอย่างได้ผ่านพ้นไปแล้ว กรณีดังกล่าวจะส่งผลถึงค่าตอบแทนลิขสิทธิ์กล่าวคือ เจ้าของลิขสิทธิ์ที่จะไม่ได้รับค่าตอบแทนลิขสิทธิ์เนื่องจาก RRO ไม่ได้รับข้อมูลว่างานดังกล่าวถูกนำเอาไปทำซ้ำ แต่อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวนี้ จะได้รับการแก้ไขเมื่อการสุ่มตัวอย่างได้เสร็จสิ้นโดยสมบูรณ์ ข้อมูลที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างเป็นข้อมูลที่ใช้พอในการคิดคำนวณจัดเก็บเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ และจัดสรรเงินค่าตอบแทนดังกล่าว เจ้าของลิขสิทธิ์แต่ละรายจะได้รับเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ตามข้อมูลทางสถิติที่ได้รับจากการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีตัวอย่างของประเทศที่นำเอาวิธีการสุ่มตัวอย่างนี้ไปใช้ดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง : CANCOPY^{๕๖} ประเทศแคนาดา

CANCOPY ได้ใช้กลไกในการคุ้มครองอย่างทางสถิติในการจัดสรรเงินค่าตอบแทน โดยมีชื่อระบบว่า "FAIRCOPY" ซึ่งระบบดังกล่าวได้มีการคิดพัฒนาอุปกรณ์ที่ติดตั้งกับเครื่องถ่ายเอกสารที่เป็นของผู้ขออนุญาตเพื่อการทำซ้ำทุกรายเพื่อเก็บข้อมูลรายละเอียดของงานที่มีการทำซ้ำโดยทุกครั้งที่มีการทำซ้ำ ผู้ใช้จะต้องนำเอาเอกสารหน้าที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้แต่ง เช่น คำนำในงานวรรณกรรมที่ตนนำไปทำซ้ำดังกล่าวมาทำสำเนาบนเครื่องถ่ายเอกสาร ซึ่งอุปกรณ์ที่ติดตั้งกับเครื่องถ่ายเอกสารจะบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานที่มีการทำซ้ำไม่ว่าจะเป็นจำนวนในการทำซ้ำและจำนวนสำเนา งาน โดยข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกเก็บบันทึกไว้ในไมโครฟิล์มเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดเก็บและจัดสรรเงินค่าตอบแทนต่อไป

ตัวอย่าง : Copyright Licensing Agency (CLA)^{๕๗} ประเทศอังกฤษ

ภายใต้การสำรวจ CLA ได้ขอความร่วมมือจากผู้ได้รับอนุญาตทำบันทึกข้อมูลของการทำซ้ำไม่ว่าจะเป็นรายละเอียด บรรณานุกรม รวมทั้ง

- . ISBN . จำนวนหน้าที่มีการทำซ้ำ
- . ISSN . จำนวนของการทำซ้ำ

CLA มีการนำเอาเครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์ไปติดกับเครื่องถ่ายเอกสาร โดยเครื่องมือนี้จะทำการบันทึกข้อมูล ISBN หรือ ISSN และจำนวนของการทำสำเนา

^{๕๖} รายละเอียดโปรดดูบทที่ 3

ตัวอย่าง : Copyright Agency Limited (CAL)⁴⁷ ของประเทศออสเตรเลีย

CAL ได้ข้อมูลการทำซ้ำโดยสถิติการสุ่มตัวอย่างผ่านทางโรงเรียน ในแต่ละปีจะมีการสุ่มตัวอย่างการทำซ้ำด้วยการเก็บข้อมูลในการทำซ้ำจากโรงเรียนกว่า 120 แห่ง เป็นเวลา 12 สัปดาห์ กลุ่มของโรงเรียนที่ต่างกันจะมีการสำรวจในเวลาที่แตกต่างกันในแต่ละปี เพื่อทำบัญชีความผันผวนของการทำซ้ำ การสุ่มตัวอย่าง จะเป็นการสุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งเป็นชั้น ๆ ดังนั้น โรงเรียนเป้าหมายจึงเป็นตัวแทนของกลุ่มจากโรงเรียนทั่วไปในออสเตรเลีย เมื่อมีโรงเรียนใดที่เก็บบันทึกการทำซ้ำเนา ได้ถูกสุ่มตัวอย่างเป็นเวลา 12 สัปดาห์แล้ว โรงเรียนนั้นจะไม่ถูกเลือกมาสุ่มตัวอย่างอีก เป็นเวลา 5 ปี ซึ่งการดำเนินการสุ่มตัวอย่างนี้ได้รับความร่วมมือจากมลรัฐต่าง ๆ ทั้งโรงเรียนคาทอลิกและโรงเรียนเอกชน ซึ่งการสำรวจดังกล่าวนี้จะปฏิบัติกับทุกโรงเรียนในมลรัฐของออสเตรเลีย วิธีการสุ่มตัวอย่างนี้จะนำไปปรับใช้กับการสุ่มตัวอย่างสำหรับมหาวิทยาลัยด้วย

การจัดเก็บข้อมูลการทำซ้ำโดยการสุ่มตัวอย่างนี้ CAL มอบหมายให้นักสถิติอิสระออกแบบวิธีการจัดเก็บข้อมูลและวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเพื่อสุ่มตัวอย่าง และในแต่ละภาคการศึกษาจะมีหลักสูตรหรือข้อแนะนำเกี่ยวกับการสำรวจแก่โรงเรียนที่จะมีการสำรวจข้อมูล โดย CAL นักสถิติและหน่วยงานด้านการศึกษาจะเป็นผู้ให้ความรู้กับตัวแทนของโรงเรียนแต่ละแห่ง การเปิดอบรมดังกล่าวทำให้ CAL มีโอกาสได้ให้ความรู้ที่เกี่ยวกับลิขสิทธิ์ ตลอดจนเป็นการกระตุ้นให้โรงเรียนต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงการให้ความคุ้มครองงานสร้างสรรค์ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์และที่สำคัญที่สุดการอบรมดังกล่าวนี้ได้ให้ความรู้ทางด้านวิธีการบันทึกข้อมูลทางสถิติจะทำให้ข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องมากที่สุดระหว่างช่วงเวลาการสุ่มตัวอย่าง สมุดบันทึกจะเก็บข้อมูลงานที่มีการทำซ้ำเนาจากเครื่องถ่ายเอกสารหรือเครื่องพิมพ์แต่ละเครื่อง เมื่อ

⁴⁷ รายละเอียดโปรดดู บทที่ 3

งานลิขสิทธิ์ได้ถูกทำสำเนาบรรณานุกรมจะถูกทำขึ้นพร้อมรายละเอียดที่เพียงพอที่จะ
ทำให้ CAL สามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปจัดสรรค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ใน
จำนวนที่ถูกต้องต่อไป ข้อมูลในการทำซ้ำที่จะต้องจัดเก็บมีรายละเอียดดังนี้

- ผู้แต่ง
- หมายเลข ISBN/ISSN
- ผู้พิมพ์
- จำนวนของหน้าที่ทำสำเนา
- ชื่อเรื่อง
- จำนวนของสำเนาที่ทำขึ้น

ผู้ได้รับอนุญาตเมื่อบันทึกจำนวนการทำสำเนาทั้งหมดแล้ว ผลรวมนี้สามารถใช้
ใช้เปรียบเทียบกับจำนวนที่แสดงโดยการอ่านมาตรวัดบนเครื่องถ่ายเอกสาร สำหรับ
ตรวจสอบประเภทและจำนวนงานที่มีการนำเอาไปทำซ้ำ โดยปกติผู้ตรวจสอบจะไป
ตรวจโรงเรียนทุก ๆ สัปดาห์ช่วงครึ่งแรกและจากนั้นก็เป็นทุก ๆ ปีก็ โดยจะเริ่ม
การตรวจข้อมูลจากการนำค่าการอ่านมาตรวัดและการอ่านค่ามาตรฐานที่เก็บบันทึกได้
จากโรงเรียน วิธีการดังกล่าวนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่เร็วและมีประสิทธิภาพ CAL
จะนำข้อมูลที่ได้นี้

ในออสเตรเลีย มีข้อมูลการสัมพัทธ์อย่างแสดงจำนวนการทำสำเนาในแต่ละปี ดังนี้

	หน้าที่ถูกทำสำเนา	ค่าตอบแทน
นักเรียนประถม	133.49	\$ 2.005
นักเรียนมัธยม	170.48	\$ 2.744
นักเรียนกึ่งอุดมศึกษา	28	\$ 0.83110
นักเรียนอุดมศึกษา	430	\$ 10.58698

CAL จะใช้ข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น เพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- ก. เพื่อคำนวณและเรียกชำระเงินค่าตอบแทนจากการอนุญาตให้ทำสำเนางาน
- ข. จัดสรรเงินค่าตอบแทนแก่เจ้าของลิขสิทธิ์

"ข้อมูลที่ CAL ได้รับจากการสำรวจจะนำมาใช้เฉพาะเพื่อวัตถุประสงค์หลักทั้งสองข้อดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น และ CAL จะเก็บข้อมูลเหล่านี้เป็นความลับ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่าการสำรวจข้อมูลนั้นจะใช้นักสถิติอิสระทั้งนี้เพื่อความเป็นกลางในการให้ข้อมูล ผู้ได้รับอนุญาตจึงมั่นใจได้ว่าข้อมูลที่ได้จากการสำรวจนั้นเป็นข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ ปัจจุบัน CAL ได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาหาวิธีการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำซ้ำแบบใหม่ ๆ ซึ่งการเก็บข้อมูลในปัจจุบันได้พัฒนาเป็นการเก็บข้อมูลจากแถบรหัส (bar codes) ของ ISBN และ ISSN ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือหรือนิตยสารที่มีการทำซ้ำ เพียงแต่ใช้ปากกาเรืองแสงพาดผ่านไปบนแถบรหัสข้อมูลของหนังสือก็จะถูกเก็บบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ วิธีการดังกล่าวนี้

ทำให้ผู้ได้รับอนุญาตหรือผู้ใช้ไม่ต้องเสียเวลาในการจัดบันทึกข้อมูล บรรณานุกรมและข้อมูลอื่นที่เกี่ยวข้องกับการทำซ้ำด้วยมือ อีกทั้งการจัดเก็บข้อมูลโดยวิธีดังกล่าวนี้จะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือแต่อย่างไรก็ดีผู้ใช้ก็ยังคงมีหน้าที่เพียงจัดบันทึกจำนวนที่มีการทำซ้ำเท่านั้น

ค. การใช้ข้อมูลตามความเป็นจริง (Objective Availability)

หลักการจัดเก็บค่าตอบแทนตามความเป็นจริงอยู่บนพื้นฐานที่ว่างานลิขสิทธิ์ทุกอย่างที่ปรากฏอยู่สามารถที่จะถูกนำเอาไปทำซ้ำได้ตลอดเวลา RRO บางแห่งได้ใช้หลักการดังกล่าวนี้มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดสรรเงินค่าตอบแทนแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ เช่น ในเยอรมัน ผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์จะส่งข้อมูลและรายการสิ่งพิมพ์ทั้งหมดให้แก่ RRO เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ประโยชน์ของวิธีการนี้คืองานลิขสิทธิ์ทุกอย่างอยู่ในสถานะที่เรียกเก็บค่าตอบแทนได้ ทำให้ผู้ได้รับอนุญาตไม่ต้องมีภาระในการจัดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการทำซ้ำ ทำให้ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บข้อมูลที่จะนำมาจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ลดลง จึงทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์ได้รับเงินค่าตอบแทนที่เต็มเม็ดเต็มหน่วยมากขึ้น

ง. การสำรวจ (Survey System)

ระบบนี้เป็นที่นิยมใช้ทั่วไปในกลุ่มประเทศแถบนอร์ดิก โดยระบบนี้ได้สร้างขึ้นมาก็เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจำนวนของงานที่มีการทำซ้ำเนาตามชนิดหรือประเภทของงาน โดยผู้ได้รับอนุญาต ซึ่ง RRO ของประเทศนอร์เวย์ สวีเดน และฟินแลนด์ ล้วนแต่ใช้ข้อมูลจากการสำรวจนี้เพื่อจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ให้แก่กลุ่มองค์กรหรือสมาคมของเจ้าของสิทธิ์ที่เกี่ยวข้อง (เช่น สมาคมผู้สร้างสรรค์งาน สมาคมผู้พิมพ์ สมาคมนักหนังสือพิมพ์ สมาคมศิลปินและสมาคมอื่น ๆ) มากกว่าที่จะส่งเงินค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของสิทธิ์แต่ละรายโดยตรง

2.3.2 ส่วนแบ่งของผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์

การมีส่วนแบ่งในเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ระหว่างผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์มีส่วนสำคัญต่อระบบการจัดสรรเงินค่าตอบแทนเป็นอย่างมาก แต่วิธีปฏิบัติในการแบ่งเงินค่าตอบแทนของ RRO ในแต่ละประเทศก็มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ส่วนใหญ่แล้วผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์จะมอบอำนาจให้แก่ RRO ในประเทศของตนเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำซ้ำแทนตน โดย RRO บางประเทศมีหลักเกณฑ์การจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ระหว่างผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์โดยทั่วไปจะอยู่ในอัตราฝ่ายละครึ่ง (50/50) แต่กระนั้นก็ตาม RRO ของบางประเทศก็อาจจะกำหนดอัตราส่วนแบ่งที่แตกต่างกันไปจากนี้ เช่น CEDRO ซึ่งเป็น RRO ของสเปนได้กำหนดส่วนแบ่งค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ระหว่างผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์ในอัตราผู้สร้างสรรค์จะได้ 55% ส่วนสำนักพิมพ์ได้ 45% แต่อย่างไรก็ตามอัตราส่วนค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ดังกล่าวจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประเภทของงานที่มีการนำเอาไปทำซ้ำด้วย อาทิเช่น กรณีของ Kopinor⁴⁸ ซึ่งเป็น RRO ของนอร์เวย์ได้เปิดการเจรจาระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่ RRO เก็บได้จากการทำซ้ำงานวรรณกรรม ได้แก่ ผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์ ในประเด็นเรื่องอัตราส่วนแบ่งค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ ซึ่งจากการเจรจาได้ข้อตกลงอัตราส่วนแบ่งตามประเภทของงานดังต่อไปนี้

⁴⁸ รายละเอียดโปรดดู บทที่ 3

ที่มา	ผู้สร้างสรรค์	สำนักพิมพ์
ตำราวิชาการ มหาวิทยาลัย	60%	40%
ส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งหมด	50%	50%
หนังสือที่ไม่ใช่วรรณกรรม โรงเรียน	75%	25%
มหาวิทยาลัย	60%	40%
ส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งหมด	70%	30%
หนังสือเพลง ดนตรี	60%	40%
แผ่นบทเพลง	50%	50%
นวนิยาย, บทกวี		
หนังสือ, ละคร		
วรรณกรรม, กวีนิพนธ์	60%	40%
วารสาร		
หนังสือพิมพ์, สิ่งพิมพ์ทางการค้า, วารสารรายสัปดาห์	70%	30%
การ์ตูน	50%	50%
สารานุกรม	50%	50%
สื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ	50%	50%

"อัตราส่วนการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์"

ดังกล่าวข้างต้นนั้น โดยปกติแล้วจะเกิดจากการเจรจาระหว่าง RRO กับเจ้าของสิทธิ์ ในที่นี้คือผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์ หากการเจรจาดังกล่าวไม่เป็นผลสำเร็จคู่กรณี จะส่งข้อพิพาทดังกล่าวแก่ผู้ชี้ขาดหรือคณะกรรมการการกำหนดค่าใช้สิทธิ⁴⁰ แต่อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์การ

⁴⁰ รายละเอียดโปรดดู มณฑกานติ พันธุ์ไพโรจน์, "คณะกรรมการการกำหนดค่าใช้สิทธิในกฎหมายลิขสิทธิ์ : ศึกษาโครงสร้างและอำนาจหน้าที่", วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2536.

จัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ขององค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมบางประเทศก็แตกต่างไปจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ เช่น CAL⁵⁰ ของออสเตรเลีย ซึ่งมีนโยบายที่จะจ่ายเงินค่าตอบแทนให้แก่ผู้ที่มีสิทธิโดยชอบเพียงคนเดียวเท่านั้น แม้ว่าในบางกรณีผู้ที่มีสิทธิรับเงินส่วนแบ่งจากค่าตอบแทนลิขสิทธิ์มากกว่าหนึ่งคนก็ตาม แม้ว่า CAL จะมีนโยบายที่จะไม่จ่ายเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่เก็บได้ให้แก่ผู้ถือสิทธิมากกว่าหนึ่งคน ผู้ที่ได้รับการจัดสรรเงินค่าตอบแทนจาก CAL ก็ยังคงมีหน้าที่นำเงินค่าตอบแทนที่ได้จากการจัดสรรไปแบ่งให้แก่ผู้ที่มีส่วนได้เสียหรือมีสิทธิในค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ดังกล่าวตามข้อตกลงที่มีอยู่ด้วย วิธีการเช่นนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ที่ยังคงสามารถรักษาผลประโยชน์ในทางธุรกิจระหว่างผู้สร้างสรรค์และสำนักพิมพ์อันนับว่ามีความขัดแย้งในการแบ่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ในขณะที่ RRO ก็ไม่ต้องเสียเวลาในการพิจารณาว่าผู้ใดคือผู้ที่ได้รับเงินค่าตอบแทนในอัตราเท่าไร ไม่ต้องมีกระบวนการพิจารณาทางกฎหมาย ทำให้ต้นทุนในการบริหารงานขององค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมน้อยลง ส่งผลให้ค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่จะจัดสรรให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์มีมากขึ้นด้วย

2.3.3 เจ้าของลิขสิทธิ์ต่างประเทศ

โดยปกติแล้วเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์จะจ่ายให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งการจ่ายเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ต่างประเทศนั้นจะจ่ายให้แก่องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมของประเทศที่เจ้าของลิขสิทธิ์อยู่ ภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศตามหลักการต่างตอบแทนและการปฏิบัติอย่างคนชาติ (National Treatment)⁵¹ ซึ่งสมาคมจัดเก็บค่าใช้สิทธิ (Collecting societies) ส่วนใหญ่จะเข้าทำสัญญาต่างตอบแทน

⁵⁰ รายละเอียดโปรดดูที่ 3 หัวข้อ 3.3

⁵¹ โปรดดู World Intellectual Property Organization (WIPO), Background Reading Material on Intellectual Property (Geneva : WIPO, 1988) p.230.

เพื่อให้ความคุ้มครองซึ่งกันและกัน ทำให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์เป็นไปอย่างกว้างขวาง และเป็นสากลทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารที่ทำให้เกิดการละเมิดลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น

2.3.4 เวลาในการจัดสรรเงินค่าตอบแทน

การจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์นั้น โดยหลักแล้วจะต้องทำการจัดสรรทันทีที่เป็นไปได้เพื่อความถูกต้องแม่นยำ แต่ในทางปฏิบัติองค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำชิ้นงานวรรณกรรมแต่ละแห่งจะจ่ายเงินค่าตอบแทนได้ก็ต่อเมื่อได้นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำซ้ำตามวิธีดังกล่าวข้างต้นตามแต่จะเลือกใช้มาเป็นฐานในการจัดสรรเงินค่าตอบแทนแก่สมาชิก แต่อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าทุกครั้งก็ได้เงินค่าตอบแทนมา องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำชิ้นงานวรรณกรรมจะจัดสรรเงินค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของโดยทันที เนื่องจากการกระทำดังกล่าวอาจจะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในส่วนที่จะต้องหาข้อมูลในการจัดสรรเงินค่าตอบแทน หากปรากฏว่าเงินค่าตอบแทนที่เจ้าของแต่ละรายจะได้รับยังมีอยู่จำนวนน้อย องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำชิ้นงานวรรณกรรมก็จะยังไม่จ่ายเงินค่าตอบแทนดังกล่าวให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ เพื่อให้เจ้าของลิขสิทธิ์แต่ละรายได้รับเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำชิ้นงานวรรณกรรมจะต้องทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการน้อยกว่าอัตราค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ที่จัดเก็บได้ แต่ในอนาคตอันใกล้ระบบการจัดเก็บและการจัดสรรเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์จะสามารถทำได้รวดเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีทางด้านอิเล็กทรอนิกส์มาช่วยจะสามารถรวบรวมข้อมูลจากวิธีการต่าง ๆ ได้ทันทีส่งผลให้เงินค่าตอบแทนถูกนำไปจัดสรรได้ทันที

2.3.5 การพัฒนาระบบการจัดเก็บเงินค่าตอบแทน

จากการที่เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการทำซ้ำได้พัฒนาไปไกลมาก จนทำให้การทำซ้ำทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว ดังนั้นวิธีการจัดเก็บ ตลอดจนการจัดสรรเงินค่าตอบแทนก็จะต้องได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพที่ทัดเทียมกับ เทคโนโลยี การทำซ้ำ และต้นทุนในการพัฒนาจะต้องอยู่ในอัตราที่เหมาะสม ทั้งนี้ในช่วงแรกเงินลงทุนอาจจะสูง แต่ในระยะยาวแล้วต้นทุนจะลดลงทุกปี เนื่องจากไม่ต้องการลงทุนสูงเหมือนปีแรก ซึ่งในหลาย ๆ ประเทศก็ได้ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ มาเพื่อช่วยในการจัดเก็บ อันได้แก่ การใช้ปากกาเลเซอร์เก็บข้อมูลจากแถบรหัส เลขมาตรฐาน ISBN วิธีนี้ทำให้องค์กรจัดเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานวรรณกรรมได้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำและยังลดภาระในการเก็บข้อมูลที่ได้จากวิธีการเดิม เช่น การจดบันทึก ในอนาคตอัตราค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ในอัตรามาตรฐานจะลดน้อยลง แต่จะใช้อัตราที่คำนวณจากการสุ่มตัวอย่างทางสถิติ อีกทั้ง สถานที่ในการให้อนุญาตเพื่อการทำซ้ำจะต้องเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ในการอำนวยความสะดวกในการติดต่อขออนุญาตทำซ้ำซึ่งงานวรรณกรรม และการตกลงกันเรื่องอัตราค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ระหว่างเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ใช้ วิธีดังกล่าวนี้จะทำให้ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการหาข้อมูลในการทำซ้ำได้ลดน้อยลง ส่งผลให้ผู้ใช้งานได้ใช้งานในอัตราค่าตอบแทนที่เหมาะสม ในขณะที่เจ้าของลิขสิทธิ์ก็ได้เงินค่าตอบแทนที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย

พัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยทำให้ RRO ได้พัฒนาวิธีการบริหารจัดการเก็บค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ให้มีความสะดวกรวดเร็วและทันสมัยยิ่งขึ้น โดยIFRRO* เชื่อกันว่าระบบการจัดเก็บและจัดสรรเงินค่าตอบแทนที่มีประสิทธิภาพ จะทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของ RRO แต่ละประเทศลดลง

*IFRRO (International Federation of Reproduction Rights Organization) เป็นองค์กรสิทธิในการทำซ้ำระหว่างประเทศ
รายละเอียดโปรดดูบทที่ 3

เมื่อต้นทุนในการดำเนินงานต่ำ ถ้าใช้จ่ายที่ RRO จะหักจากเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ ก่อนที่จะมีการจัดสรรให้แก่เจ้าของสิทธิ์แต่ละรายก็มีน้อยลงด้วย ส่งผลให้เจ้าของ ลิขสิทธิ์ได้รับเงินค่าตอบแทนลิขสิทธิ์เต็มเม็ดเต็มหน่วยมากขึ้น ตัวอย่างของพัฒนาการ ทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ถูกนำมาใช้ ได้แก่ การที่ซึ่งเป็นองค์กรจัดเก็บ ค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ของสหรัฐอเมริกาได้ให้บริการผ่านทางเครื่องข่ายอินเทอร์เน็ต (World Wide Web) ซึ่งผู้ใช้สามารถที่จะสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำซ้ำ อันได้แก่ ชื่อเรื่อง อัตราค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ รวมตลอดถึงการขออนุญาตผ่านทาง คอมพิวเตอร์ ซึ่งบริการโดยระบบออนไลน์หรือทางอินเทอร์เน็ต ไม่มีข้อจำกัดใน เรื่องวันเวลาและสถานที่ในการขออนุญาต โดยสามารถให้บริการได้ทุกวัน และ ตลอด 24 ชั่วโมง